

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu ajaloo kateeder

Anne Kurepalu

Talupoegade pagemine Lääne-Eestis
XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul

Diplomitöö

Juhendaja: dots. S. Vahtre

IRü NSV Liidu ajal. kat.

Ino. nr. 2155

Tartu 1969

Sissejuhatus

Feodalismi ajastul taimus talurahva klassi-
võitlus väga mitmesugustes vormides, nagu
koormiste täitmatajätmine, vastuhase mõisasundi-
jale, avalikud relvastatud ülestõusud jne. Üheks
levimumaks klassivõitluse vormiks oli rogu feo-
dalismi perioodil ka talupoegade pagemine oma
isandate juurest.

Lootuses pääseda ülijõukäivatest koormistest ja
leida soodsamaid elamistingimusi, lahkusid talu-
pojad oma kodukohtadest ja siirdusid mujale õnne
otsima. Sel teel võis talupoeg küll vabaneda ühe
fodaali iskest, kuid fodaalse maavalduse tõttu
tuli tal paratamatult aru da teise fodaali maale,
kust ta hõlpsalt laager peatselt samasuguse ma-
sukoorma alla kui elumise duukas. Nii võitis ta-
lupoeg pagemisega väga vähe.

Sellest hoolimata etendas talupoegade pagemine
feodalühiskonnas tähtsat osa, oli selle üheks oma-
päraseks nähtuseks ja olulisus sotsiaalses proble-
mis.

Talupoegade pagemislükkumist eestis feudalismi ajas-
tul on seni uuritud rändlemisi vähe. Käesolev dip-

lomitäo tahaks valgustada seda probleemi mõne-
võrra lähemalt ühes loigus, võttes vaatluse alla
talupärgade pagemise Lääne-Eestis, täpsemalt Lää-
nema mandriosas XVIII ja XIX sajandi vahetusel,
täpsemalt aastail 1782-1816, misis vahetult päris-
ajise ametlikule kaotamisele ulhened ajajärgul.

Däo piinama ulhõige avaliste andmete ana-
lõisimise tel anda vastuse sellele, kui palju pagas
üldse talupärgi kogu mainitud piiskonnas, mil-
line oli olukord selles osas rüsimates mõisades
ning kihelkondades, eda pagas enam, kas mehi
või naisi, millises vanuses pageti ja kas oma sot-
riaalselt päritolult olid pagemud.

Däo kirjutamisel olid põhiallikateks Eesti NSV
Riikliku Ajaloo Keskarhiivis (RAKA) olevad 1795.a.
toimunud V hingederevisjoni, 1811.a. toimunud
VI hingederevisjoni ja 1815.-1816.a. toimunud VII hin-
gederevisjoni algmaterjalid, m. revisjonilhed (fond 1864),
mis annavad avalised andmed pagemise kohta, nende
sao, vanuse ja sotsiaalse päritolu.

Eesti nõukogude ajalolestest on talupärgade page-
mist käsitletud muude probleemide kõval H. Ligi¹,

---

¹ H. Ligi, Eesti talurahva olukord ja klassieõtlus liivi
sõja ajal (1558-1561), Tallinn 1961, lk. 203-237.

X. H. Nurm, Записки о состоянии в Естони.

Экзерциция во аспирации метопии Восточной Общины
1961 г., Пуря 1963, lk. 126-134.

E. Öpik², Y. Kõnes³ ja Y. Kahk⁴. H. Ligi, Y. Kõnesu ja Y. Kahki uurimustest saame üsna põhjaliku ülevaate pagemisvastastest väitlustest mõisnike poolt ja seadustest pagemise vastu. Kahjeks ei ole aga üheski mainitud töödest taolised aruandlised andmeid pagemisküsimise lahutamise kohta, mistõttu puudub võrdlusmaterjal käesoleva töö jaoks.

Ühjal NSV Liidus ja välismaal on süüsi viimastel ajal korraldatud mitmeid uurimusi just pagemisküsimise kvantitatiivse külje (aruandlised näitajate) selgitamiseks, arendatud uurimistöid nimelt selles suunas, nagu seda püütakse teha ka käesolevas diplomitöös. Peatume seetõttu vastavalt töödel mõnevõrra pikemalt.

Üks huvitav on Poola agrariaalolude A. Kiellicza uurimus (Czy w dobrach krakowskich było chłopom lepiej? (Ze studiów nad położeniem włościan w krakowszczyznach woj. krakowskiego w XVI i początkach XVIII wieku), Warszawa 1960)⁵, kus ta püüab talurahva

---

² E. Öpik, Talurahva mõisavastane väitlus Eesti Põhjarõja esimesel poolel 1700-1710, Tallinn 1964, lk. 30-31.

³ Y. Kõnes, Eestimaa fodaal-pärisajanduse põllumajandus ja talurahva olusid XVIII saj. lõpul ning XIX saj. 1. aastakümnel, Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, vihik 96, Tartu 1960, lk. 77-84.

⁴ Y. Kahk, Rahvused ja reformid. Talupidajate klassiväitlus ja mõisnike agrarpoliitika aastail XVIII ja XIX sajandi vahetusel (1790-1810), Tallinn 1961, lk. 249-265.

⁵ Kasutatud V. A. Yakubski artikli "Менорогобарные крестьянские методы при капиталистическом развитии помещичьей крепостничества в Польше XVI-XVIII вв. Эксперимент по аграрной реформе восточной Европы", 1964 год, Кустурник 1966, lk. 155-163.

olusorda hinnata pagemishüümise suundade järgi. Kiehbicka püstitab küsimuse: kes teaks veel paremini, kus on raske elada, kui mitte talupojad ise? Yärelikult tuleks siis vaadata, kelle valdustest talupojad pagemid saagedamini ja kelle juures nad otsisid uut saajipaiava. (Poolas jagunes maavaldus tema poole vaadeldaval perioodil (1530-1610) kuningaga, kirikuga ja slahta maadeks.)

Kiehbicka tööd kritiseerib Yda-Euroopa agrar-ajaloolaste konverentsil 1964. a. Kišinjovis nõuukoode ajaloolane B. Yakubski, kes väga õigesti näitab, et seda, millistest valdustest kõige enam pages, ei saa kindlaks määrata väljahõndumishagide rõhuse järgi, sest kõige inimkamad olid pagemik tagaotsimisel enamiselt valdajad, märksa loikumalt suhtuti sellesse riigi- ja kirikuvaldustes. Selle määramiseks, millistest valdustest on kõige enam talupoegi pagemid, tuleb aga arvestada, millise osa moodustavad need valdused kogu maast. Pealegi, nagu rõhutab Yakubski, pole pagemise saagedus funktsionaalses sõltuvuses talupoegade rõhuvise astmest, vaid sellele avaldavad mõju muudeki tegurid.⁶ Neid tegureid ongi oma töös vaadeldud nõuukoode agrarajaloolased F. Y. Lappo⁷ ja L. Y. Zamiatseva.

⁶ B. A. Якубский, lk. 155-163.

⁷ Ф. У. Ланно, Религиозные сказки как источник по истории русского крестьянства (по материалам 3-й публикации), Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1960 год, Киев 1962, lk. 236-241

⁸ Л. Я. Замiatseva, Крестьянские войны во второй половине XVIII в. (по материалам списка Т. С. Угнова в Меурском крае), Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1964 год, Киев 1966, lk. 231-239

Lappo toob pagemise põhjustena välja talupöörgade vägivaldse ümberasustamise ja neentiusvõtmise. Ühmast saab kindlaks teha kui võrreldakse pagemise aasta ja pagemise vaimse neentiusvõtmise aastaga.

Eriti huvipakkuv on Zanitsëva töö, sest siin on palju analoogiat antud tööga Läänemaa kohta. Zanitsëva uurib talupöörgade pagemist Venemaal Meštcherskii maakonnas XVII sajandi teisel poolel. Ta püüab välja selgitada, miks talupojad pagesid, kas pageti üksi või mitmeks, milline oli pagemise vaim ja millised olid pagemise põhjused.

Ligemalt vaatleme Zanitsëva töö tulemusi siis, kui arume vastavate ühisimete käsitlemise seoses Läänemaalaga.

Materjali võttes tuleb ta järelduse, et XVII sajandil oli pagemine paljudel juhtudel tavaliselt nähtuses talupöörgade elus. Pagemise kogu sõltub üldisest laadi teguritest, milleks on sõda ning isaldus- ja küljäärastad.

Pagemiste püüdsid mõisnikud igasuguste vahenditega vastu seista, kuid sellist hoolimata pagemine jätkus kogu XVIII sajandi jooksul ja XIX sajandi alguses.

Enne, kui me arume konkreetsetl võrdlema mõisnike pagemisevastast võitlust seetõttu püüame täpsemalt püüklada, mida me üldse mõtleme pagemise all.

Pagemist ei tohi vaadelda kui äraminekut (võrreldes selleks töödes terminid „buxog“, „ypog“, vastandina

pagemist tähistavate terminite „Beretto“, „nober“),
kuna viimane täimus omamisi või kohalike võimude
vastavate loomijadega.

Ka hingedereisjoides kasutatakse vi terminid
pagemud ning ära läinud talupoegade märuimiseks.
Pagemist märgitakse peamiselt terminitega „entlaufen“,
„verlaufen“, „entloffen“, äraminekut ränditult
terminiga „abgegangen“.

Käsoleva probleemi murijaid P. Alefirenko
ütleb, et pagemine ja äramine olid omavahel tihedasti
seotud, kuna luba äraminekus oli väga raskes
mõttes ja pealegi oli dokumentide muretsemine seotud
rahaliste raskustega.¹⁰

Käsolevas töös peetakse neil juhtumitel, mida
hingedereisjoides on märgitud terminitega „entlaufen“,
„verlaufen“, „entloffen“ – „pagemud“, jättes kõrvale
terminiga „abgegangen“ – „ära läinud“ tähistatud juh-
tumeid.

Töö esimeses peatükis püüame anda kõigepealt
laieva ülevaate pagemistihumist teist varasema-
tel sajanditel nuni meie poolt vaadeldava perioodini
ja mõislike väitlust selle vastu.

---

¹⁰ Б. Унгова, А. Пиребраненки, 40. Туусеко, 4. Кувасови
борба крећоуеиба и етановуеиба дупнегачуеиба
оикомеибу, „Вопроси неопуи“ 1964, и. 12, к. 30.

I peatükk

Üleüldine pagemisliikumine Eestis XV-XIX saj. alguses

Talupoegade pagemisliikumine saab Eestis alguse põhiliselt XV sajandil, sest kuni selle ajani oli talupoegadele veel liikumisvabadus.

Ristiuskustamine ja alistamine röövis talupojalt ta poliitilised õigused, jättes esialgu alles isikliku- hõllemis- ja omandiõiguse. Tähtselt aga hakkati kärsima neidki. Talupoegade liikumisvabadust piirati Lääne- maal juba XIV sajandi lõpul. Lääne-maa talurahvaõigus, mis arvatakse anti piiskopi Winrich v. Kniprode (1385-1419) poolt, keelas talupoegadele lahkumise talust härraste loata ja nõudis enne lahkumist kõigi kohustuste äiendamist.

Milhal ja kuidas toimus sunnismaisele kujunemisele Eestis, mis omakorda sai põhjuseks ka talupoegade pagemisliikumisele, on meie talurahva ajaloos üks keelelisemaid probleeme. Sunnismaisele kujunemisele käike lähemalt jälgida ja selle põhjusi välja tuua püüdis baltisaksa ajaloolane H. v. Engelhardt oma doktoriväitekirjas. Engelhardt seostas sunnismaisele kujunemisele

---

¹¹ E. Blumfeldt, Lääne-maa ajalugu (aratrikes koguteosist Eestis VIII - Lääne-maa), Tartu 1938, lk. 23.

nemise talupoegade põgenemisega: viimane olevat tingitud esimese. Ühtlasi märkis ta, et oma seisundiga rahuldus talupoeg ei põgene oma kodukohest.¹²

Põgenemisküsimus kerkib allikais täie teravusega alles XV sajandi algul ja arstud küsimuse ümber sellega seotud küsimusteks allikateks seadused pagemise vastu. Koostulnult on seadused antud välja mõisnike poolt ja kajastavad nende seisukohti selles küsimuses. Feodaalide klassi esindajad kiinnitasid feodaalse rõhuvise langetamist, et pagemine on tingitud talupoegade haisusest, nende igatsusest kergema elu järele. Selle versiooniga loodeti riigivõimudele saada abi pagemise vastu.

Esimesed teated pagemud talupoegade väljandmise nõudmisest Eesti territooriumil kuuluvad XV sajandisse, nimelt sajandi algusesse. Maade vahetuse lepingu põhjal, mis sõlmiti Ordu ja Härene kloostrite vahel 1411. a., kuulusid talupojad, kes pagesid riie lepinguosalise poole maadelt teise omale, väljandmisele.¹³

Maapäevadel, mis tekkisid 1419. a., tehti katsed reguleerida pagemud talupoegade küsimust kogu ümbrumaa territooriumil, kuid sellest ei tulnud midagi välja.

Allikad ei anna meile täpsemaid andmeid sel-

---

¹² Ligi, Eesti talurahva olukord, lk. 204.

¹³ Suru, Zaxpenouyenne, lk. 129.

lest, millal ühes või teises Lüüvima fodaalriigi
tehti esmakordselt katset lahendada pagemud talupo-
egade küsimust kõigile vasallidele kohustusliku lepingu
abil, aga samuti ka sellest, millal sõlmiti esime-
sed lepingud pagemute väljandumise kohta. Esime-
sena mainitakse taolisi lepinguid Maasilinna foogti
kirjas Tallinna linnale, mis sisaldab palvet om-
tada abi foogti teenile jätul, kui ta avastab
teie linnas kedagi, kes jaksus meilt ära ajal, mil
leping oli kehtis või hiljem - et põgeniud, kas
süs mees, naine või lapsed, antaks talle välja.¹⁴

Esimene säilinud leping pagemud talupoegade
väljandumise kohta pärineb Tartu piiskopkonnast
ja sõlmiti 1458. a. Tartu piiskopi, kaonkapitli ja
piiskopi vasallide vahel. Tundus ora 1458. a. lepingust
on pühendatud talupoegade väljandumise kassa kind-
laks määramiseks. Pagemute tagastamisega haugas tege-
lenu spetsiaalne ametisik - haagi kohtunik, kes võttis
endale appi vass piiskopi vasalli.

XVI sajandi esimese aastakümne ümbruses kolm
lepingut pagemud talupoegade kohta tehti territo-
oriumil: 1504. a. sõlmiti leping pagemud talupoegade
väljandumise kohta Saare-Lääne piiskopkonna fo-
daalide vahel, 1508. a. sõlmiti taoline leping ordu-
meistri ja Saare-Lääne piiskopi vahel ja lõpetas 1509. a.
leping, mis laiendas oma tegevust kõigile ordu

---

¹⁴ Num, Backenougen, lk. 130.

valdustele Eestis. Nende lepingute sõlmimisel mängis olulist tähtsat osa kate 1504. aastal, mille tagajär-
jeus oli suur töökaite püüdnus.¹⁵

Kui fodaalidel omavahel ühiste klassimiste
pinnal oli suhteliselt kerge jätta kokkuleppel pa-
gemud talupoegade väljaandmise kohta, siis raskem
oli seda korraldada linnadega. XIV sajandil, kui feo-
daalid alles asusid talupoegade liikumisvabaduse
püramisele, võisid linnad neid vabalt vastu võtta.

XV sajandi viimasel aastakümnel ja XVI sajandi
algul arenes Eesti territooriumil intensiivselt teo-
ajilise majapidamine. Töörendi kasvuga suurenes feo-
daalide silmis talupoja tööjäre väärtus ja feo-
daalid hakkasid üha enam visamaalt nõudma
linna pagemud talupoegade väljaandmist. XV sajandi
90-ndatel aastatel antati nõudmalt maapäeval
linnade käitumist pagemute suhtes.

1492. a. maapäeval fodaalide poolt välja kuu-
lutatud otsus pagemute tingimusteta väljaandmise
kohta linnadest kogu Lääne-Eestis sai Tallinna ener-
gilise vastupanu osaliseks.

XV sajandi viimastel aastatel tekkis konflikt
pagemud talupoegade küsimuses niivõrd, et ähvardas
puhkeda relvastatud konflikt Tallinna linna-
elanike ja Harju-Viru vasallide vahel. 1500. aas-

---

¹⁵ Linn, Zaxpenouyeme, lk. 130.

taks saavutati süüsi konkulepe. Siin nõustus edas-
pidi „sundima alidus adratalupeegi oma põms-
häärä junde tagasi pöörduma: põgenik paigutatakse
vanglasse, mis teda hoitakse senikaua, kui ta nõus-
tub oma isanda junde tagasi pöörduma.¹⁶

1515. a. nõustus Tallinn linnandama „sundimiseli“
kõnlevate fragemte kategooriat val adratalupeegade
sõnematde peegadele.¹⁷

Nued konkulepped kujitasid endast kompromissi:
fodaalidele olid nad teatud garantiks talupeegade,
nimelt adratalupeegade (ja osalt nende peegade), kellel
oli mõisnike rühmis suurem väärtus, Tallinna page-
mise vastu. Siin aga säilitas odava tööjõu junde-
võõr võimalusel, kuna „sundimise“ alla ei kuulunud
adratalunike nooremad pojad, samuti ka vabadikud
ja ülesjalad.¹⁸

XVI saj. teisel poolel ja XVII saj. algul, kui Liiwimaa
oli laastava sõjategevuse areeniks ja mõninga aja
jooksul jagatud üksteisega valmyjalal olevate riikide
vahel, oli fodaalidel tunduvalt rassem taastada
talupeegade põgenemist ja seutõttu talupojad kasutasid
tunduvalt suuremat ümberasumise vabadust kui varem.

Nü 1624-1627. a. revisjoniandmelil lõuna-estri
selgus, et ligi kolmandiku kõigist talupeegadest

¹⁶ Ligi, Eesti talurahva olukord, 225.

¹⁷ Linn, Sakpehousel, lk. 131.

¹⁸ Samas.

oli asunud drama väärastesse valdustesse.¹⁹

Enniti sunne ulatuse saavutas pagemine XVII saj. lõpul seoses 1695.-1697.a. väljahädaga Eestis. Talupoegade pagemise takistamiseks rakendasid mõisnikud ja rentnikud mitmesuguseid abinõusid. Kui mõisast pages mõni talupoeg, siis võeti vastutusse teisi talupoegi - peksti neid, nõuti trahvi jne. Näiteks kaebasid Kihnu talupojad 1686. aastal, et tiste pagemist talupoegade eest karistati neid ja nende naisi raudpiitsadega ja keivastega pekstes. Kõik see ei sunnud aga panna püri massilisele pagemisele, mille põhjuseks oli talurahva väljakannatamatult raske olusord.²⁰

Raotsi usuvõim püüdis korraldada publikatsioonide abil tõkestada talurahva pagemist. Selleks seoses anti Raastimaal 1694. a. 15. augustil välja kindralmõrkeni plaanid, milles pagemist talupoja varjamise eest ähvardatakse rünga karistusega 20 paari eitrke näol (s.o. vähemalt 80 hoopit).²¹

Nagu juba ülpool mainitud, võttis pagemine sunne ulatuse liivi sõja ajal ja nii oli ka Põhja-sõja ajal.

Pagemist talupoegade sõldades andmine oli Põhja-sõja ajal mõisnike seas levinud vahendina just

---

¹⁹ Mum, Zakpenougenue, lk. 134.

²⁰ Eesti NSV ajalugu, I köide, Tallinn 1955, lk. 361.

²¹ Õpik, lk. 30.

võitluses pagemishüüumise vastu.

Nii on Kloostri rügemendis (Harju - Madise lka.) rentniku B.O. Rammil süüligis 10. oktoobrist 1703 juttu sellest, et tema rügemendis sisse ulatuse võt-
nud talupöögade pagemisele ta pole seni suutnud
piiri panna ning samuti on tagajärjeks jäänd
katsed pagend talupöögi tagasi saada. Nüüd,
kirjutab Rammil, on ta asja nüü korraldamise, et
pagend talupojad antakse Mellini rügementi,
kes nad ka ise kiiresti piirab. Selle hoiatava
eesmärgi tõttu, nagu arvab rentnik, hoiduvad lka
teised „vergemeelsed“ talupojad edaspidi pagemast.²²

Pagend talupöögade sõdaties andmist prakti-
seerisid ka teised mõisnikud.

Et pääseda viimipüüdmise ohust, katsusid ta-
lupojad pageda võimalikult kaugele. Hiinamaalt põ-
geneti väikesed Saaremaale, Põhja-estist aga Pärnu-
maale, Tartumaa ja Põltsamaa piirkonda, Piipsi-
tagustele aladele, Soome ja Rootsi. Liivimaa mõis-
nikud kaebasid sageli maapäevadel, et nende
talupojad paguvad Hiinamaale, Leedusse ja Poolasse,
kust neid enam pole võimalik kätte saada.

Mõisnikud võitlesid talupöögade pagemise vastu
energiliselt ja julmalt. Liivimaa mõisnike nõudel
andis kindralumbesmannu valitsus 28. veebruaril 1719.

---

²² Õpik, lk. 139.

aastal välja patendi, milles tehti teatavaks, et need talupojad, kes süüpeale ja selle teatavustege-
mise ajast alates ära jooksivad ja julgevad üle
piiri Kuramaale ning Poola hiiuimaale või mujale
võõrale maale minna ja sealt jälle tagasi tulla-
se või muude tabatause, peavad [võõra] valdajate
või valitsejate teatamise või palve peale kiserlik-
kude maa kohtute jumes nähtaval määral karis-
tatud saama ja, vastavalt [kohtu] heaususa-
misele [ning] selle kohta väljatöötatud järele
sõude [tuleb nendel] kas märk otsustada põletada
või minna ja võivad ära löigata.²³

Tõsisem võitlus algas uga pärast sõja lõppu.
1724. aastal nändis maapäev, et pastoreid koos-
taksid nimekirjad kihelkonda ikkumud võõraste
ja sealt äraläimud talupoegade kohta, kui et
mõisnikud võisid kätte saada oma pagemud ta-
lupojad. 1731. aastal avaldas kubermanguvalitsus
maapäeva nõudel ja tema projektis alusel uus
publikaadi, mis oli võrdlemisi üsrikasjaline ja
kehtestas pagemise suhtes senisest rangema korra.
Selles määrati, et 1) keegi ei tohi talupoega (ega
muidu lihtinimest), kui sellel pole vastavalt luba,
enda jumes hoida üle 48 tunni, 2) kui talupoeg,

---

²³ Eesti rahva ajaloost Põhjasõja aastail 1700-1721, Valimik dokumente, Tallinn 1960, lk. 323.

kõrtsmik, või muu lihtnimene varjale pagejat, langeta
ta kehalise karistuse alla (10 paari vitsu) ja peab
mõistmule tasuma kahjud, mis see oli saanud pa-
gemise tõttu, 3) kui eeljas oli varjamisest teadlik,
saab ta 10 paari vitsu, mida ta aga võib lunas-
tada 1/2 nügitaalrit paar, 4) valitseja, kes varja-
mist teadis, kaotab karistuses aasta palga, millele
lisandub veel 14-päevane vangistus, millest ta aga
võib vabaneeda 7 nügitaalri eest, 5) mõisnik, kes
oli varjamisest teadlik, maksab karistuses 50 nügi-
taalrit, 6) tabatud pagejat võib mõisnik karista-
da esimese ja teise pagemise korral uodukari
karas, kolmandal korral tuleb pageja anda uoltru-
võimude kätte.²⁴

1737. a. võttis maapäev vastu otsuse, et mõisa-
kujjad koos külakubjastega katsevad iga nädal
küladest ja taludest teada saada, kas seal pole
võõraid inimesi, kes need on ja kas pole keegi
pagejad.²⁵

Pagemise vastu sunnitud publikatsioonid tehti talu-
pagejatele teatavaks kirikukslikult.

Rasunsi tegi pagejate kättesaamine oma kuber-
mangus sel jühul, kui talupojad neid varjavad
ja kui varasemal ajal saгли ka mõisnikud ei
tahtnud neid välja anda, et mitte kaotada töö-

---

²⁴ Blomes, lk. 79.

²⁵ Samas.

jõudu. Nul rasnem di ag- pagemte kättesaamine
tulistest müllemangudest, xst ülalmainitud põhjustele
lisandus tagaotsitava asuoha kindlustegemise ras-
kus.

XVIII sajandi teisel poolel tugeneb pagemine Soome. Talupojad arvasid, et mida kaugemale nad
paguvad, seda rasnem on neid ka kätte saada. Pageti
kas talvel üle jäävunud Soome lahe või
tulist aastaaegadel üle lahe oma või soome ka-
lurite partides. Riitelaend püüdis Soome page-
mist ära lõigata rannavälje ristsaadumiseega
partide junde rannavälje mäsimise poolt
1752. aastal. Se ei andnud oodatud tulemusi
ja 1755. aastal surditi maapäeval, et pagemine
Soome jätkub.

Riitelaenua taotlused 1760-ndatel aastatel
pagemid Soomest kätte saada ei andnud tulemu-
si, xst riigivõimud ei tahtnud seda üri-
tust vajalikult.

õruti intensiivsuses muutus riitelaenua võitlus
Soome pagemise lõpetamises 1790-ndatel aastatel
ühenduses pagemise suurenemisega.

1795. aastal võttis maapäev vastu otsuse, mil-
le alusel tuli maasta igavõhelt, kes vangistab Soome
pagemist õhutama isiku, riitelaenua kassast
50 rubla.²⁶

---

²⁶ Honks, lk. 82.

2. okt. 1797 avaldas ubermangualitus publi-
kaadi, mis taotles Soome pagemise lõpetamist.
Selle alusel tuli igal mereäärse maa omanikul
teha täpne nimestik iga rannamila paatidest.
Nümersid ei tohtinud heida laiali mööda ran-
da, vaid nad tuli tõmmata võimalikult kõik
ülte kohta kaldale, et oleks usgem neid üle
lugeda ja järelvalet teostada. Üldine järel-
valve paatide üle pidi jääma üblaupjale,
kelleks mõisnikul tuli määrata kõige "parim"
talupoeg. Yäävabal ajal tuli paatide junde ra-
da alaline valve, mida pidid teostama talu-
pojad kordamööda. Igal öhtul tuli mõlad ja
purjed paigutada luenstatud muumi. Kui süski
mõni talupoeg oli pagemud ja valve või üblaup-
ja asjast kohe ei teatanud, karjatsid nad karis-
tuse alla, samuti karistati talupoegi, kes said tea-
te pagemise katkest, aga ei tulnud kohale seda
pidurdama. Pageja vangistaja aga pidi saama
pageja omanikult rahalise tasu.²⁷

1792. a. 2. oktoobri publikatsioon vastas nimitelkonna
huvidel ja ka nigiõimse taotluste ära heida
talupoegade pagemise Soome keematus võtmise eest.

1798. a. sunnendati nimitelkonna ettepanekul ka
haagiõhtunine arem, mis tõmbas vaitlust page-
mise vastu.

---

²⁷ Honks, lk. 83.

1797. ja 1798. aastal teostati Eesti maa valitsuse
ga pühades korduvalt pagemate tagaajamisi, mille
tulena vangistati kokku 112 inimest.²⁸

1799. a. sõlmiti Venemaa ja Rootsi vahel kokku-
lepe, mille alusel Rootsi pagemad inimesed tuli
välja anda. See rakendas küll pagemist, kuid ei
suutnud sellele piiri panna.

Aastal 1800 konstateeris maapäev, et seni rakun-
datud vahendid pagemate kättesaamiseks pole loodud
tuleni andnud. Nii neid kui ka sõjaväl deser-
tööri vajatause karistusest loolinata. Maapäev
pidas tarvilikus, et senist pagemise vastu võit-
lemise korda täiendataks järgmiste punktidega:

- 1) igakühele, kes desertööri vangistab, maksab ühikel-
kond preemiuna 15 rubla;
- 2) igakühele, kes vangistab pagemad mehe ja annab
selle üle mõisa- või kohtuvõimude kätte, maks-
tuse summa 15 rubla, kusjuures selle tasub päris-
aja omanik. Viimane nõuab selle summa sisse vaja-
jalt, kes peab peale selle maksma veel kahjad,
mis mõisnik oli pagemise kaudu saanud. Siis
langeb vajaja uhalise karistuse alla.²⁹

Peale selle palus maapäev abinõud tarvitusele
võtta pagemise vastu Lääne- ja Põhja-Eesti tala- ja Soome.

---

²⁸ Konks, lk. 83.

²⁹ Samas, lk. 84.

Naatamata kõigile abinõudele, mida mütel-
kond tarvituse võttis, pagemine jätkus endiselt
ja misis uuni pärisajase kaotamiseni.

XIX sajandil see misimus rühid mujal kaob
päevaauast. Talupoeg sai järudiliselt vabaks
ja järu-järgult anti talle ka liikumisvabadus.

Nüüd on me teemaohaste avaliste andmete
analüüsimise ja järgmises peatusis püüame
kindlaks teha pagemisküsimise ulatuse Lääne-
maal XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul
enne pärisajase kaotamist.

1864. aasta Yäru vaarvaamete järgi näitab
paget misimus sel aastal 14 talupoega ehk ligi
1,0 protsenti vaarvaamete kaudu abistalupo-
gadest.³⁰

Selles peatusis püüamegi anda vastuse mis-
muse, millele protsenti moodustavad pagemud
talupojad vastavalt ühikolude talupoegade
ühikolude I, II ja III liigide erisajasi andmetel.
Küsimused on probleemid, millest ühikoludest
ja misisest ühik misis pageti ühik misis, samuti
kui talupojad pageti ja mis pageti mis mis.

³⁰ Lige, mis talupojad olusid, k. 275.

II peatükk

Pagemisliikumise ulatus Läänemaa mandriosas XVIII ja XIX sajandi vahetusel

Eelmises peatükis me nägime, kui suurt tähelepanu pöörasid mõisnikud ja riigivalitsus pagemisele. Kirigi meil pünduvad lähemad aruanded andmed pagemisliikumise ulatuse kohta varasemast ajast, lubavad need pagemud talupoegade väljandumise kokkulepped ning terve hulk radusi pagemise vastu oletada, et see pidi ulatuslik olema.

1564. a. Järva vaimuamatu järgi näitus pages aimuüsi sed aastal 14 talupoega ehk ligi 1,5 protsenti vaimuamatuse kantud adratalupoegadeist.³⁰

Selles peatükis püüamegi anda vastuse misimustele, millise protsendi moodustavad pagemud talupojad vaadeldavate kihelkondade talupoegade üldarvust V, VI ja VIII hingederevisjoni andmetel. Huvitavad on probleemid, millistest kihelkondadest ja mõisatest ning misis pageti kõige enam, saandis kuhu talupojad pagesid ja kas pageti üksi või

³⁰ Ligi, Eesti talurahva olukord, lk. 275.

guupiviisi.

Ⅴ revisjoni andmetel (vt. Tabel 1) pages 335 talu-
keega.

Tabel 1

Pagumte arv Läänemaa mandriosas Ⅴ revisjoni andmetel

Kihelkond	Talupäegade üldarv	Pagumte arv	Pagumte protsent
1. Märjamaa	2524	48	1,9
2. Vigala	3677	19	0,5
3. Mihkli	996	2	0,2
4. Kullamaa	6176	69	1,1
5. Kirbla	1805	15	0,8
6. Martna	3059	47	1,5
7. Ridala	3916	18	0,5
8. Lihula	1087	7	0,6
9. Käruse	2655	30	1,1
10. Hanila - Varbla	3576	42	1,1
11. Noarootsi (uus) kaap- raku ehv. (uus) mäsaga	3307	12	0,4
12. Lääne-Nigula	3811	26	0,7
Kokku:	36589	335	0,9

Nõime kindlasti öelda, et 335 ei ole pagumte
absoluutne arv. Tegelik arv on kindlasti mõnevõrra
suurem. Revisjonilehtedel pole näitus märgitud need,
kes pagesid peale Ⅳ revisjoni (1782.a.) ja Ⅴ revis-
jonis tulid tagasi.

1788. - 1790. aastail oli ülesti näljahäda. Võib

avata, et sel ajal talupojad pagesid nälja eest nõnda teise mõisa või kihelkonda, mis said erdale minimaalsetki ülalpidamist, pärast aga tulid tagasi kodukohta.

Pagemise täpsed arvu ei võimalda revisjonilistude materjalid kindlaks teha.

Talupoegade üldarvust (36589) IV revisjoni ajal Läänemaa mandriosa moodustavad pagemud talupojad 0,9%. Pagemine on sellest suuremäärilisemas, Kullamaa, Martna, Kause ja Hanila-Narbla kihelkonnas. Pärast lähedal Läänemaa mandriosa pagemise protsendile (0,9) on pagemine Kihla kihelkonnas (0,8%) ja madalam Nigala, Lihula, Ridalu, Lihula, Noarootsi ja Lääne-Nigala kihelkonnas.

Kui me järgnevalt vaatleme VI revisjoni, siis näeme, et talupoegade üldarvust (20333) moodustavad pagemud talupojad 1,3% (vt. Tabel 2, lk. 24). Sünjures ei tohi me unustada, et VI revisjoni võttis arvel ainult meeskihid ja seetõttu pole VI revisjoni andmetes arva teadud, kui palju pages naised. Sest järeldub, et VI revisjoni andmetel pagemise arv peab kindlasti suurem olema. V revisjoni andmetest pagemise sotsiaalse jagunemise järgi näeme hiljem, et naised moodustavad küllaltki suure osa pagemistest.

Tabel 2

Pagemte arv Läänemaal mandriosas VI revisjoni andmetel

Kihelkond	Meestalu- pagade üldarv	Pagemte arv	Pagemte määr
1. Märjamaa	1581	35	2,2
2. Nigala	1855	9	0,5
3. Mihkli	558	7	1,2
4. Kullamaa	3519	37	1,0
5. Kirbla	1078	4	0,4
6. Martna	1684	7	0,4
7. Ridala	2005	12	0,6
8. Lihula	648	6	0,9
9. Karuse	1371	24	1,7
10. Kaniba	1850	35	1,9
11. Noarootsi	1480	37	2,6
12. Lääne-Nigula	2023	55	2,7
Kokku:	20333	268	1,3

Ka VI revisjoni ajal peame arvestama seda, et 268 ei ole pagemte absoluutne arv ja seda samal põhjusel, mis eelmise revisjoni ajal, nimelt ei ole märgitud neid, kes pagesid peale V revisjoni ja tulid tagasi VI revisjoni ajaks. Et selliseid talupoegi oli, naha täpsed revisjoni andmed.

Martna kihelkonnast Väike-Rõnde mõisast pages 1811. a. sulase Madlise 18-aastane poeg Alexander ja tuli samal aastal enne VI revisjoni tagasi.³¹

³¹ ENSO RAKA, f. 1864, nim. 2, s. -i. 70, l. 52.

VI revisjoni ajal on pagemine tunduvalt suurem kihelkonnas keskmisest pagemite protsendist (1,3) Lääne-Nigula (2,7%), Noarootsi (2,6%) ja Märjamaa (2,2%) kihelkonnas. Keskmisest veidi suurem on ta Hanila (1,9%) ja Kanse (1,7%) kihelkonnas, kesmisele väga lähedal Miheli (1,2%) ja Kullamaa (1,0%) kihelkonnas.

Alla ühe protsendi moodustavad pagemid talupojad vastavate kihelkondade talupoegade üldarvust Lihula (0,9%), Ridala (0,6%), Nigala 0,5 Markna (0,4%) kihelkonnas.

Nagu me järelevast tabelist näeme, on pagemite arv VIII revisjoni ajal (105) tunduvalt väiksem kui V revisjoni (1335) ja VI revisjoni (268) ajal.

Tabel 3

Pagemite arv Läänemaa mandriosas VIII revisjoni andmetel

Kihelkond	Talupoegade üldarv	Pagemite arv	Pagemite protsent
1. Märjamaa	1649	23	1,4
2. Nigala	1869	1	0,5
3. Kullamaa	3581	14	0,4
4. Markna	1570	4	0,2
5. Ridala	1964	3	0,1
6. Lihula	600	5	0,8
7. Kanse	1387	7	0,5
8. Hanila-Varbla	1816	7	0,4
9. Noarootsi ja Kaapsalu	1469	32	2,2
10. Lääne-Nigula	2046	9	0,4
Kokku:	20250	105	0,5

Selle põhjuseks on kindlasti asjaolu, et vaheraj
VII ja VIII revisjoni vahel oli peaaegu kolm korda lü-
hem kui vaherajad IV ja V revisjoni vahel (13 aastat)
ning V ja VI revisjoni vahel (16 aastat).

Süst väiksem taha järgmise järelduse: kui vaherajad
revisjonide vahel olus võrdsed, siis ka pagumite üld-
arvudes ei esineks revisjonide piires suuri käi-
numisi, need oleksid enam-vähem võrdsed kõigi
mainitud kolme revisjoni ajal.

Minnes konkreetselt VIII revisjoni juurde peame
näigepealt ütleva, et VIII revisjon on võrreldes eelmiste
revisjonidega lohkakamalt korraldatud ja tema and-
med on ebakäpsamad.

Kui otseselt revisjonilehtedelt saab nätte ühed
andmed, siis paljude mõisate puhul on juurde
lisatud veel üks leht, mis on eraldi märgitud pa-
gumite arv ja tihti peale need andmed erinevad
ulpsel teadud andmetest. Ühelt rohkem usalda-
tavad on selle lisa andmed, sest mõisniku tegi
need juurdekirjutused siis, kui oli saanud täim-
davaid andmeid pagumitest. Revisjonilehtede
andmeid pages Märjamaa kihelkonnast Väimõisa
mõisast 2 talupoega, lisa on antud 5. Märja-
maa mõisast pole revisjonilehtede andmeid üldse
pagumide, lisa on aga neid märgitud 6.

On ka neid juhtumisi, mis lisa teadud
arv on väiksem revisjonilehtedel märgitud and-

metest. Hanila kihelkonnast Uus-Varbla mõisast on revisjonilehtede andmetel 3 pagemist, lisas 1.

Noarootsi kihelkonnast Paslepa mõisast on revisjonilehtede andmetel pagemid 4 talupoega, lisas on märgitud 2.

Kahjuks lisas pole märgitud, kas olid need pagemid oma sotsiaalselt päritolult ja miivanad nad olid. On teadud ära ainult arv. Tutõttu olema järgnevas arvestuses sunnitud pürdnema revisjonilehtede andmetega.

VII revisjoni andmetel moodustavad pagemid talupojad (105) 0,5% Läänemaa talupoegade üldarvust (20250) kol perioodil. 105 ei ole pagemite absoluutne arv ja seda samadel põhjustel, mis V ja VI revisjoni ajal.

Kui me võtaksime arvesse lisade andmed, millest ulpsõel rääkisime, siis oleks VIII revisjoni andmetel pagemite arv 15 talupoja võrra suurem, seega 120.

Peale selle on terve rida talupoegi, kes pagesid peale VI revisjoni ja VIII revisjoni ajaks tulid tagasi oma kodukohta.

Hullamaa kihelkonnast Kolovere mõisast pages sulane Rein 1811. a. ja tuli 1812. a. tagasi.³²
Lamas pages 1810. a. sulane Mart, kes 1812. a. tuli tagasi.³³
Selliseid talupoegi on VIII revisjoni andmetel 14.

³² ENSO RAKA, f. 1864, nimed, s.-ü. 148, l. 43 pöördel.

³³ Lamas, l. 95 pöördel.

Pagendid on kõige enam Noarootsi (uus Haapsalu kihelkonnaga) kihelkonnas (arvuliselt 32) ja need moodustavad 2,2% kihelkonna talupoegade üldarvust (1469). Yärgueh Märjamaa kihelkonn - 1,4%. Teiste kihelkondade pagemite protsendid on juba tunduvalt väiksemad. Üldse ei ole pagemid reisisenikehete andmetel Mihkli ja Kirbla kihelkonnast.

Kogu Läänemaa mandriosa pagers V, VI ja VII reisiseni andmetel 708 talupoega.

Tabel 4

Pagemite arv Läänemaa mandriosas 1782. - 1816. a.

Kihelkond	Ajavahemikus 1782.-1816.a. pagemite arv	Protsent 1782.-1816.a. pagemite arvust Läänemaal (708)
Kokku:	708	100
1. Märjamaa	106	14,9
2. Vigala	29	4,1
3. Mihkli	9	1,3
4. Kullamaa	120	16,9
5. Kirbla	19	2,7
6. Martna	58	8,2
7. Ridala	33	4,7
8. Lihula	18	2,5
9. Karuse	61	8,6
10. Hanila-Varbla	84	11,9
11. Noarootsi (uus Haapsalu)	81	11,4
12. Lääne-Nigula	90	12,7

Kõige enam pagemid oli kolme reisijani koon-
võttes Kullamaa kihelkonnas - 120, mis moodustab
16,9% kogu Läänemaa mandriosas vaadeldaval
perioodil pagemite arvust.

Tähtselt kohal on Märjamaa kihelkond - 106 page-
mit (14,9%), järgnevad peaaegu võrdselt Lääne-
Nigula - 90 pagemit (12,7%), Hanila-Vaulda - 84 pa-
gemit (11,9%) ja Noarootsi (koos Haapsalu kihel-
konnaga) - 81 pagemit (11,4%).

Kõige vähem pagemid oli Liheli kihelkonnas,
arvuliselt 9 (vastav protsent 1,3).

Tähtselt küsimus, miks on ühes kihelkonnas
rohkem pagemid kui teistes?

Tõlde küsimusele on väga raske vastust anda,
tõhe võimaliku lahenduse variandina vaatleme antud
kihelkondade geograafilist asendit.

Soeldame: kuna palju talupoegi, nagu ulnvalt mäs-
mine, pagas üle mere Soome ja Rootsi väike Lusa-
maale, siis pidi pagemine suurem olema rannikuu-
äärsest kihelkondadest, kust paadiga oli hõlpsam
minema pääseda. Kuid koonvõttes näeme, et page-
mine oli kõige suurem hoopis Kullamaa ja Märjamaa
kihelkonnas - vastavalt 120 ja 106 pagemit,
mis annab kõige kaugeimal merest. Tõsi üll, pa-
gemine on küllalt suur kolmest rannäärsest ki-
helkonnast Lääne-Nigulast, Hanila-Vauldast ja
Noarootsist - vastavalt 90, 84 ja 81 pagemit.
Samal ajal on pagemid suhteliselt vähem sillis-

test mereäärsest kihelkonnadest nagu Kihla, Ridala ja Martna - vastavalt 19, 33 ja 58 pagemnt.

Yäelligult ei saa me antud ühisnuse lohenrust taandada ainult geograafilise asendi vaatlemisele. Pealegi, mis me jäitame kõvale võige äärmised näitajad, mis näeme, et ühisnuse kihelkondade vahel polegi nii suu.

Justõttu võib öelda, et pagemise põhjuseid peab otsima konkreetselt mäsist, mis ühisnused on juba väga suued.

Kerub ühisnuse, mis talupojad pagemid, mis lootsid nad leida pagemaid elutingimusi?

Zanitsõva oma juba ülpeel nimetatud ühisnuse talupoegade pagemise kohta Mestõnski maakonnas näitab, et 480 talupojast 319 pagemid oma maakonna pürides ühest mäsist teise.³⁴

Kahjuks puuduvad vastavad andmed Eesti kohta. Revisjonilehtedel pole märgitud tavaliselt, mis talupojad pagemid. Ainult 7 pagemid puhul on märgitud pagemise koht: V revisjoni andmetel pagemid Hamila-Varbla kihelkonnast Saulepa mäsist peremehe Ase Jaani vanem tütar Ruth Pärnuse.³⁵

VI revisjoni andmetel pagemid Noarõtsi kihelkonnast Saulepa mäsist 1796.a. kolm noormest: 16-aastane (peremehe vend) Anders, 20-aastane (pere-

---

³⁴ Zanõõva, lk. 233.

³⁵ ENSU RAKA, f. 1864, nim. 2, s. n. 64, l. 439

mehe vamselt kolmas poeg) Christian ja 20-aastane
(sulane) Christian Rootsi.³⁶

VII revisjoni andmetel pagesid Noorootsi kihelkonnast
Saaremaist 1813. aastal kolm noormest:
21-aastane (sulane) Christian Mathsohn, 13-aastane
(vabadiku poeg) Anders ja 23-aastane (võõras käsi-
töeline, juriidiliselt pärisori) Wilhelm Rootsi.³⁷

Üljääntte kolta võime aiult oletusi teha.
Nagu ulpool öeldud, suurenes XVIII sajandi lõpul ja
XIX sajandi algul pagemine Soome ja Rootsi.

Eesti ajaloolane Otto Liiu oma Alexander tšisti
Eesti-Soome ajaloolaste päeval Helsingis (30. V -
1. VI 1936.) ütles selle kohta järgmist: „Eesti talu-
pageade sündumine üle lahe Soome on igivana
nähe, mida on põhjastanud nii poliitilised, õigus-
likud kui ka majanduslikud tegurid. Esinedes juba
XVIII sajandil, muutus talurahva sündumine Soome
hulgalisemaks siin pagemises XVIII sajandil. Selle tingi-
tud esijoonel just poliitilis-sotsiaalsed põhjused.
Nuu võimude tulek maale tähendas lõppu Rootsi
aja lõpul talupoja kasues antud radusandmisele.
Aadel sai tagasi võie oma unised usõigused
ja redutsenitud mõisad, talupoeg anti ulatuslik-
malt nii sunnagi varemisi mõisnikkude meelevalle
alla. Tulemuses oli talurahva õiguslik ja sotsiaalne

---

³⁶ ENSU RAKA, f. 1864, nim. 2, s. - n. 83, l. 36.

³⁷ Samas, s. - n. 156, l. 91 pöördel.

olukorra halvenemine, mis teo- ja koormismäärade tõus ning sellest johtus talurahva ääretu vaesumine ja majanduslik allakäik. Et pääseda raskest, jätsid talupojad maha oma vanised elukohtad ja siirdusid teisele. Lisemaine pagemine tavaliselt ei kergendanud olukorda, sest olud olid enam-vähem ühesugused kõigis mõisates. Palju tõotavam pidi olema pagemine välismaale, eriti Soome, mis teati talupoegade õiguskirja ja majandusliku elutase olevat võrreldult parem kui kodemaal. Selle teadmise ja lootuste tagajärjel neist parematest osa saada siirdusid Põhja-Eesti rannakohadelt üsna rohkesti talupoegi Soome. Eriti intensiivselt mujale see pagemishüüjumine leotsi-Nene sõja ajal 1788-1790, mil-
lal talurahvale oli peaaegu null lisatud mis koormis. Et seda pagemist kuidagi pidurdada, nõudis Katariina II mõisnikelt talupoegade paremat kohtlemist. Nähtlasi paigutati rannikule sõjaväeline valve ja võeti tarvitusele veel teisi tõrke- ja tõrjevahendeid. Ent need vahendid ei suutnud lõpetada põgenemist. Mõnda üksi Malla mõisast pages talvel 1788/89 111 hinge Soome. Tõlgeliselt lahkus neid kõigist rannakohakondadest. Pagulasi abistasid Tütar- ja Linnseal soomlased, Rootsi laotrihaalvad jne. Siirdujatele tuli abiks just see, et nimetatud saarte ja rannikudõuna-Soome ranniku daivid olid sageli sugulussidemeis Vene ranniku asukatega. XVIII saj. alguses oli tulnud

Soomest üsna arvuvalt asukaid Niin rannale. Selt olid nad rajandi teiseks pooleks mill juba ustistu-
ma või ustistumas, kuid neil oli niisi säilinud
perekondlike sidemeid endise kodumaaga, millised
kasutati ära nüüd.³⁸

Kuna Noarootsi kihelkonnal olid olemas ajaloo-
liselt väljakujunenud sidemed Rootsiiga (tänu Noa-
rootsi enamikus olevale rootslastele elanikkonnale),
siis väine väita, et selt pageti uskätt just Rootsi.
Teda kinnitavad mõningal määral ka juba ülpool
toodud väited.

Ei olnud kerge kodumaalt raju lahenda: reis
paadiga üle mere oli isegi roodsul aastasjal häda-
ohutudega seotud ja samuti ei töötanud kuigi palju
head du võõra rahva seas, kelle kult ega kombeid
ei tundud, rääkimata juba neist psühholoogilistest
raskustest, mille põhjistasid koduküla, omade ja sugu-
laste jäädas mahajätmine. Võibolla retõttu riske-
risid sellele teele minna uskätt just nooremad
mehed, millist väidet samuti kinnitavad ülpool too-
dud väited.

Kas pageti üksi või mitmekesi?

Zanitsëva väidab, et 89,3% pagendest pagetid kas-
koo perekondadega või siis grupivõisi. Üksinda
pageti harva.³⁹

---

³⁸ O. Lius, 'Eestlaste sündumist Soome XVIII sajandil',
'Ajalooline Ajakiri' 1936, nr. 2, lk. 92.

³⁹ Zanitsëva, lk. 233.

Läänemaa materjale analüüsidest väene hoopis vastupidist olukorda.

Grupiviisi pagemud moodustavad Läänemaal pagemate üldarvust ainult 14,8%.

Koos pagetid näitues kaks ühe talu sulast. Noarootri kihelkonnast Nõõla mõisast pages 21-aastane sulane Anders koos sama talu 24-aastase sulase Hansuga 1803.a.⁴⁰

Koos pagetid ka ühe talu lapsed peale vanemate surma. Märjamaa kihelkonnast Orgita mõisast pages peremehe Kammisma Micheli vanemelt tütre poeg Jari koos oma noorema venna Hansuga. Nende isa oli 1808.a. surmud ja vanem vend Johann astud 1803.a. soldatius.⁴¹

Koos värid pageda ka ühe mõisa teenijad. 1796.a. pagetid Miheli kihelkonnast Keblaste mõisast kaks mõisa teenrit: 18-aastane Fritz ja 24-aastane Hannus.⁴²

On ka jühtumeid, kus on pagemud terve perekond. Kullamaa kihelkonnast Kolovere mõisast pages kpp Tõnnis (vaba talu paeg!) koos naise ja kolme lapsega.⁴³

Jühtum on seda huvitavam, et vabadel talu paegadel, pealegi veel ametimeestel oli põhimõtteliselt liikumisvabadus ja poleks nagu olnud põlvist mäsüida - entlaufen - pagemud.

⁴⁰ ENSU RAKA, f. 1864, nim. 2, s.-n. 71, l. 108.

⁴¹ Samas, s.-n. 69, l. 101.

⁴² Samas, s.-n. 70, l. 4.

⁴³ Samas, s.-n. 62, l. 38 pöördel.

Põhjus, miks grupiviisi pagemid oli tunduvalt vähem, on ilmselt selles, et üasi oli palju raskem märkamatuks pageda kui mitmekesi. Kahtlemata hulgana ringiliikumine äratas ka rohkem tähelepanu.

Järgmiseks probleemiks, millega meil tuleb kokku puutuda on: kas pageti enam väikestest või suurtest mäisatust?

Selles jagame mäisad kaheksastümehese suurusegruppi (vt. järgnev tabel) ja vaatleme kõigepealt ü-revisjoni.

Tabel 5

Mäisa suurusjärg	Mäisate arv	Taluspäegade arv	Pages	%	Mäisade arv, kust pagemid kolitud
I 0-99	[27]	1569	23	1,4	20
II 100-199	[33]	4781	38	0,7	6
III 200-299	[30]	7784	94	1,3	8
IV 300-399	[18]	6220	53	0,8	9
V 400-499	[8]	3541	32	0,9	2
VI 500-599	[4]	2184	40	1,8	2
VII 600-699	[4]	2681	12	0,4	-
VIII 700-799	[1]	755	1	0,1	-
IX 800-899	[3]	2508	14	0,5	-
X 900-999	[1]	932	4	0,4	-
XI 1000-1999	[1]	1078	15	1,3	-
XII 2000-2999	[1]	2043	9	0,4	-
	[131]		335		47

Süst nähtub, et kõige enam pagemid oli väikes-
test mõisatest, eriti kuni 400 talupojaga mõisatest,
kõige väiksem pagemite protsent on aga 700-800
talupojaga mõisatest.

Ukui analoogiliste tabelite abil leiame VI ja VII revisi-
joni andmete vaatlemisel kiinitust, et ka siis pages
kõige enam talupoegi väikestest mõisatest, püüame
anda ka vastuse, mis see nii oli.

Pagemid polnud 47 mõisast, mis moodustab
tolle perioodi Läänemaal mandra mõisate arvust (1131)
35,8%.

Vaatleme järgnevalt sama probleemi VI revisjoni ajal.

Tabel 6

Mõisa summajäre	Mõisate arv	Talupoegade arv	Pagemite arv	Pagemite protsent	Mõisate arv, kust pagemid polnud
I 0-99	[59]	3191	71	2,2	39
II 100-199	[46]	6896	96	1,4	16
III 200-299	[16]	3752	37	0,9	6
IV 300-399	[8]	2796	35	1,2	
V 400-499	[4]	1711	25	1,5	
VI 500-599	[1]	575	3	0,5	
VII 600-699	-	-	-	-	
VIII 700-799	-	-	-	-	
IX 800-899	-	-	-	-	
X 900-999	-	-	-	-	
XI 1000-1999	[1]	1161	1	0,1	
XII 2000-2999	-	-	-	-	
	[135]		268		61

Nagu näeme, on ka VII revisjoni ajal pagemite protsent kõige suurem (2,2%) kuni 100 talupojaga mäsistest ja kõige väiksem (0,1%) 1000-2000 talupojaga mäsistest. Pagemid polnud 61 mäsist, mis moodustab 45,8% tolle perioodi häänenud mandriosa mäsiste üldarvust (135).

Järgnevalt vaatleme sama probleemi ka VIII revisjoni ajal.

Tabel 7

Mäsiste suurusjärg	Mäsiste arv	Talupoegade arv	Pagemite arv	Pagemite protsent	Mäsiste arv, kust pagemid polnud
<u>I</u> 0-99	[60]	3161	42	1,3	38
<u>II</u> 100-199	[46]	6792	37	0,5	21
<u>III</u> 200-299	[18]	4373	10	0,2	10
<u>IV</u> 300-399	[5]	1762	3	0,2	2
<u>V</u> 400-499	[4]	1700	9	0,5	2
<u>VI</u> 500-599	[1]	539	3	0,6	-
<u>VII</u> 600-699	-	-	-	-	-
<u>VIII</u> 700-799	-	-	-	-	-
<u>IX</u> 800-899	-	-	-	-	-
<u>X</u> 900-999	-	-	-	-	-
<u>XI</u> 1000-1999	[1]	1188	1	0,1	-
<u>XII</u> 2000-2999	-	-	-	-	-
	[135]		105		73

Ka VIII revisjoni ajal on kõige suurem pagemite protsent (1,3) kuni 100 talupojaga mäsistest. Kõige

väiksem (0,1%) on parem kui protsent kõige suurematest mõisatest.

Paremaid polnud 73 mõisast, mis moodustab 54,1% VII revisjoni aegsest Läänemaa maandriosa mõisate üldarvust (135).

Nõttes kokku kolme revisjoni andmed näeme, et kõige enam paremaid oli väikestest (kuni 400 talu-pajaga) mõisatest.

Nagu näitab H. Ligi selgus 1804. a. kadu-ellu-
võimisel, et väikeste mõisade talupoegade koormi-
sed olid nende kanduses oleva marga võrreldes kõr-
gemad kui suurete mõisades.⁴⁴

Juhtus kaasa, et talu laostus rüüade tekoormiste
tõttu. Ilmselt need olidki põhjused, mis sundisid es-
malt just väikeste mõisade talupoegi tihti lahkuma
ema kodukohtadest ja otsima õnne mujalt.

Liiks oli rühast mõisast rohkem paremaid kui
teistest?

Eet sellele vastata, peaksime enamahel võrdlema
kõigi mõisade tekoormisi. Näib kindlasti väita, et
selt, kus koormised olid suuremad, pageti enam.

Aga me ei tohi kõrvale jätta ka sellist tegur-
it nagu talupoegade kohtlemine mõisniku poolt.
Märjamaa kihelkonnast Kasti mõisast pagas
1782. - 1816. aastani 9 talupoega, vaabuses asuvalt
Hainre mõisast aga ei ühtegi.

Y. Kõves mainib, et XVIII sajandi lõpul oli

⁴⁴ H. Ligi, "Talurahva koormised Eesti 13. sajandist 19. sajandi alguseni", Tallinn 1968, lk. 287.

Läänemaal mõisaid, kus maa oli parem ja kus seda oli rohkemal määral kasutada: Haesua, Haimre, Koimula, Tõtkula.⁴⁵

Käesoleva töö autor on oma isalt (kelle andmed omakorda pärinevad varemaltelt inimestelt) kuulnud, et Haimre mõisas oli talupoegade elu alati ürgem olnud kui Kasti mõisas ja mõisnik koheldud oma talupoegi inimlikult.

Näide kiist veeluodet nimistust, mis vaatlenu pagemik arvu Haesua ja Tõtku (Tõtkula) mõisates, vastavalt 1 ja 3 pagemik kolme revisjoni andmetel. Mõisakuulas on pagemik arvu küll suurem, nimelt 7.

J. Konesu andmetel oli väga halb olusid Saulepi mõisas Hanila-Narbla kihelkonnas ja seda nimetatud ka pagemik üldaru sellest mõisast - 23.

Nõime öelda, et plaanikes põhjusel, mis mõisate piirides pagemik arvuud väga erinevad, on uurimiste suurus, kus uurimised suuremad, kelt ka enam pagemid.

II peatükis püüdsime leida vastuse tervele reale üldistele küsimustele, mis puudutavad talupoegade pagemisküsimist Läänemaa mandriosas V, VI ja VII revisjoni ajal. Tõdes lühikes kokkuvõtte, võime väita järgmist:

1) kolme revisjoni andmetel pagas Läänemaa mand-

---

⁴⁵ Kones, lk. 74.

III peatükk

Arvulised andmed pagemite soo ja vanuse kohta

Järgnevalt vaatleme pagemist sugupoole ja vanuse järgi, püüame selja selgitada, keda, kas mehi või naisi ja millistel põhjustel pages enam ning milline oli pagemite vanus.

Kõigepealt analüüsime sellelt seisukohtalt V hingede-revisjoni andmeid.

Tabel 8

Kihelkond	Pagemite arv	MEHI		NAISI	
		arv	%	arv	%
1. Märjamaa	48	35	73%	13	27%
2. Nigala	19	13	68,4%	6	31,6%
3. Mihkli	2	2	100%	-	-
4. Kullamaa	69	46	66,6%	23	33,4%
5. Kihelk	15	7	46,6%	8	53,4%
6. Martna	47	40	85,1%	7	14,9%
7. Ridala	18	13	72,2%	5	27,8%
8. Lihula	7	4	57,1%	3	42,9%
9. Haruse	30	18	60,0%	12	40,0%
10. Hanila-Narbla	42	23	54,9%	19	45,1%
11. Noarootsi	12	10	83,5%	2	16,5%
12. Lääne-Nigula	26	23	88,4%	3	11,6%
	335	234	69,9%	101	30,1%

(Protsendid on võetud pagemud meeste üldarvust - 234, pagemud naiste üldarvust - 101 ja pagemud üldarvust II revisjoni andmetel - 335).

Nagu näeme, on kõigis kihelkondades, välja arvatud Kihla, enamuses pagemutest mehed.

Üldisest pagemud arvest pagas mehi 234, mis moodustab 69,9%.

VI revisjoni ajal on arvesse võetud ainult mehed ja nii me ei teagi, kui palju pagas naisi. VI revisjoni andmetel pagas 268 meest.

VII revisjoni tulemusi vaatleme järgmise tabeli abil.

Tabel 9

Kihelkond	Pagemute arv	MEHI		NAISI	
		arv	%	arv	%
1. Märjamaa	23	21	91,3%	2	8,7%
2. Nigala	1	1	100%	-	-
3. Kullamaa	14	12	85,7%	2	14,3%
4. Martna	4	3	75%	1	25%
5. Ridala	3	3	100%	-	-
6. Lihula	5	5	100%	-	-
7. Käruse	7	7	100%	-	-
8. Hanila-Narbla	7	5	71,4%	2	28,6%
9. Noarootsi ja Kaa psalu	32	32	100%	-	-
10. Lääne-Nigula	9	7	77,7%	2	22,3%
	105	96	91,4%	9	8,6%

Nagu näeme, moodustavad pagemud mehed abso-

lutsa enamuse - 91,4% pagevate üldarvust (105)

VII revisjoni ajal. Naisi on pagevate seas kõigest 9 - 8,0%. Millest on asi? Kui me võrdleme neid arve

V revisjoni andmetega naiste osas, siis näeme, et vahe on väga suur. Kas siis naised pages sel ajal täi- poolest nii vähe, mis on vaevalt usutav, või on asi milliski muus. Põhjus peitub siis ilmselt selles, et

VII revisjoni lehtedel väga polnudki kohta, mille pagevad naised näevad, sest V revisjoni ajal naised ei arvestatud. Polnud olmas elumise revisjoni and- meid naiste kohta ja seetõttu mõisimeend rüh- sid ilmselt ka hooltumatult naiste ülesmärkimise. Samal ajal pidasid nad aga täpselt arvestust meeshõlgedele kohta, kellel tööjõuna oli mõisimeend silmas hoopis suurem väärus.

Kuna peaaegu kõigis kihelkondades, välja arva- tud V revisjoni ajal Kirbla kihelkond, pages mehi enam kui naised, siis tähendab see, et meestel pidi olema kas rohkem põhjusi või võimalusi pageviseks, mis rõhutatult mõisimeend kõigis kihel- kondades.

Üks põhjusi oli kindlasti see, et meestel oli juba oma füüsiliste omaduste tõttu kergem pa- geda. Tänu oma füüsilisele jõule olid neil ka töösaamise võimalused paremad kui naistel.

Teisene põhjuseks meele oli kindlasti neurekti- võtmise. Püraapline (kuni 25a.) sõjaväeteenistus ei

meelitama kedagi. Seda, kas rekruutivõtmine mõjitas meeste pagemist, saame kindlaks teha kui kõrvutame pagemu vanuse pagemise aastaga.

V revisjoni ajal rekruutivõtmine pagemise põhjuseks veel averse ei tule, sest Eestist hakati rekruute võtma alates 1797. aastast. Küll aga saame seda vaadelda kahe järgmise revisjoni ajal.

Rekruutis võeti tavaliselt 17-35 aastaseid mehi.

Teega tuleks VI revisjoni ajal averse rekruutivõtmine pagemise põhjuseks 59 mehe juures, kes olid rekruutias.

VII revisjoni ajal on vastas arv 43. Kahjiks on see ainult oletus, mida toetada ei saa, kuna revisjonilehed selle kohta vastust ei anna.

Kuna teotööd tegid ja koormisi kandsid üksteisi nii mehed kui naised, siis see oli mõlemil grupil üks pagemise peapõhjusi.

Nis puutub vaisterahvastesse, siis oli veel võimalus abiellumise teel pääseda teise mõisa või kihelkonda.

Jäneskhal on huvitav märkida, et Zanitsõva teeb oma uurimuses pagemise ühe peapõhjuseks just nimele abiellumise. 480-st talupojast pagesid 97 abiellumise tõttu, mis oli seotud teise

mõistliku järede minemega.⁴⁶ Mõis oli arvilõunine seotud teise mõisniku järede minemega jätaks ta selgitamata.

Võimaseus probleemid, millega meil tuleb kokku puutuda enne, kui asume vaatama pagemate sotsiaalset päritolu on: millises vanuses pageti kõige enam?

Tabel 10

Pagemate vanus $\bar{V}$ reisirajoni andmetel

Namus	Pagemed meeste arv	%	Pagemed naiste arv	%	Pagemate arv kokku	%
1) 1-14 a.	32	13,7	14	13,9	46	13,7
2) 15-19 a.	43	18,4	16	15,8	59	17,6
3) 20-29 a.	76	32,4	41	40,1	117	34,9
4) 30-39 a.	43	18,4	18	17,8	61	18,8
5) 40-49 a.	18	7,7	9	8,9	27	8,1
6) 50-59 a.	9	3,8	2	1,9	11	3,3
7) üle 60 a.	7	2,9	1	0,9	8	2,4
8) ^{vanus} teadmata	6	2,5	-	-	6	1,7

Vanus on määratud järgmiselt: kaks reisirajoni (s.o. 1782. ja 1795. a.) vahe oli 13 aastat. Kui me võtame pagem vanuse $\bar{V}$ reisirajoni ajal ja liidame sellele pooli kaks reisirajoni vahelist perioodist (s.o. 6 aastat), saame pagemur ligikaudse vanuse,

⁴⁶ Zakureba, lk. 234.

kusjuures viga ei ületa sel juhul 6-7 aastat. Page-
me käpsed vanust ei saa me kindlalt määrata,
kuna V hinge de re visjonis ei ole märgitud page mise
aastat.

Protsendid on võetud page münd meeste üldarvust
(234), page münd naiste üldarvust (101) ja page mite
üldarvust.

1-14 aasta vanuseid pages 32 (13,7%). See on
sunn arv. Võib arvata ja nii nagu tihti ka re vis-
jonilehtedel on märgitud, page ti selles vanuses ema-
nasti koos vanematega või siis pagesid ühe talu
lapsed peale isa-ema surma.

Ridala kihelkonnast Kõideva mõisast pages 12-aas-
tase vanim perepoeg Andrus koos venna Ado (6-aas-
tane) ja õe Harriga (15-aastane). Nende isa ja ema
olid surmud.⁴⁷

15-19 aasta vanuseid pages 17,6% page münd
talupoegade üldarvust. Selles vanusegrupis page mite
arvu me võime lugeda enam-vähem võrdseks
20-29 aastaste vanusegrupis page münd talupoegade
arvuga, kuna ajavahemik 15-19 aastat on poole
väiksem 20-29 aasta vahemikust.

Kui me nüüd edasi vaatame page mite arvu,
siis näeme, et see tõuseb kuni 20-29 aasta va-
nusegrupini ja siis hakkab langema.

Süht näeme, et pagesid just nooremad, tööjõu-
lisemad ning vanuse suurenemisega page mite

---

⁴⁷ ENSV RAKA, f. 1864, nim. 2, r. - n. V - 63, l. 233 pöördel.

on langet. See on ka täiesti loomulik. Seda võime jäeldada, et füüsilises püües pagemised olid umbes 35-40 eluaastad, millest hiljem on juba järsu langet pagemite arvus.

Yärgnevalt vaatleme VI ja VII revisjoni tulemusi ning siis teeme kokkuvõtte antud viisimusest.

Tabel 11

Pagemite vanus VI revisjoni andmetel

Vanus	Pagemid meeste arv	%
1) 1 - 14 a.	18	6,7
2) 15 - 19 a.	29	10,8
3) 20 - 29 a.	90	33,6
4) 30 - 39 a.	62	23,1
5) 40 - 49 a.	31	11,6
6) 50 - 59 a.	14	5,2
7) üle 60 aasta	6	2,2
8) vanus teadmata	18	6,7

VI revisjoni andmetel pagemite vanuse raame täp-
selt kindlaks määrata, kuna revisjonilehtedel on
märgitud pagemise aasta.

Nõrreldes V revisjoni andmetega näeme, et ka
VI revisjoni ajal on kõige enam pagemid 20-29
aasta vanuses - 90 (33,6%), peale seda vasta-
valt vanuse suurenemisele langet ka pagemite

aru.

üle 60 aasta vanuseid pages kõigest 6 - 2,2%, mis on ka täiesti loomulik, sest vanadel inimestel oli kõige rasvem pageda ja seda just kahel põhjusel: 1) kõrge en tõttu füüsilised rasused, 2) vanu inimesi ei tahetud ka hea meelega tööle võtta.

Tabel 12

Pagete vanus VII revisjoni andmetel

Vanus	Pagend meeste arv	%
1) 1 - 14 a.	12	12,5
2) 15 - 19 a.	15	15,6
3) 20 - 29 a.	21	21,9
4) 30 - 39 a.	13	13,5
5) 40 - 49 a.	12	12,5
6) 50 - 59 a.	10	10,4
7) üle 60 a.	3	3,1
8) vanus teadmata	10	10,4

Protsent on võetud pagend meeste rüldarvust (96) VII revisjoni ajal.

Kahjuks pole meil ka VII revisjoni ajal võimaliku arvesse võtta andmeid pagend naiste kohta, sest need on ebatäielikud. Nagu juba ülpool öeldud, oli VII revisjoni tundusvalt lohakamalt läbi viidud. Kuna VI revisjoni ajal naisi arvesse ei võetud, siis rüh-

tusid väga hoolitult nende rütmärgimise ka
VII revisjoni ajal, sest polnud olemas paralleelselt
VI revisjoni andmeid naiste kohta, mis olus nõud-
nud vastavate märkuste tegemist ka VII revisjoni
ajal.

Teilegi polnud naistel tööajana naislike silmis
ni suurt väärtust kui meestel.

VII revisjoni ajal on pagemur märgitud 9 naist
ja nendest kahe vanus on teada. Üks oli 27-aasta-
ne ja teine 31-aastane.

Seitsme pagemur naiste vanused on teadmata.

Ka VII revisjoni andmetel on kõige enam pagemurid (21)
20-29 aasta vanuses (vastav protsent 21,9) ja vanuse
suurenemisega pagemurte arv väheneb. üle 60 aasta
vanuseid pagemureid kõigest 3 - 3,1%.

Kolme revisjoni andmed kokku võtva tabeli alusel
püüame teha ka mõned järeldused.

Kokkuvõttes tabelis (vt. lk. 50) olene arvestamist
ainult pagemurde meeste vanust ja seda põhjusel, et
pagemurde naiste osas on olemas tõepärased andmed
ainult V revisjoni kohta. VI revisjoni teatavasti võttis
arvesse ainult meeshinged ja VIII revisjoni andmed on
puudulikud sellel osas.

Tabel 13

Pagumite vanus V, VI ja VII tingederevisiooni andmetel

Namus	Pagumid meeste arv	%
1) 1 - 14 a.	62	10,4
2) 15 - 19 a.	87	14,5
3) 20 - 29 a.	187	31,3
4) 30 - 39 a.	118	19,7
5) 40 - 49 a.	61	10,2
6) 50 - 59 a.	33	5,5
7) üle 60 a.	16	2,7
8) vanus teadmata	34	5,7
	598	

Protsendid on võetud pagumid meeste üldarvust (598) kolme revisiooni andmetel.

Kolme revisiooni andmetel pagas 1-14 aastasi kokku 62, s.o. 10,4% pagumid meeste üldarvust. 15-19 aastasi pagas 87, s.o. 14,5% ja 20-29 aastasi 187, s.o. 31,3%. Peale 20-29. eluaastat hakkab pagumite arv vastavalt vanuse suurenemisele langema ja üle 60 aasta vanuseid pagas ainult 16, s.o. 2,7% pagumid meeste üldarvust.

Nendest andmetest väime kindlalt järeldada, et pagasid nooremad, tööjõulisemad inimesed ja seda kõhuliselt 20-40 aasta vanuses. Peale seda pagumine langeb tunduvalt.

Tõdes kokkuvõtte kolmanda peatüki esimest põhi-
probleemist võime öelda järgmist:

1) mehi pages kolme revisjoni andmetel tunduvalt
rohkem kui naisi ja seda just oma füüsiliste omaduste
tõttu.

2) teiseks põhjuseks meeste pagemisel oli rekruutivõtmise.

3) pageti igas vanuses, kusjuures noorim pagemine oli
9 kuud vana (loomulikult pages ta koos oma vanematega)
ja vanim Kullamaa kihelkonna laste mõisa sulane
Hans (74 aastane).⁴⁸

4) kõige enam pagetid nooremad, tööjõulisemad
inimesed peamiselt 20-40 aasta vanuses.

---

⁴⁸ ENSU RAKA, t. 1864, nim. 2, n.-n. 69, l. 348 hõõrdel.

Pagumete sotsiaalse seisundi I rühmituse andmed

Sotsiaalne <u>IV</u> peatükk	Pagumete arv	%
1. Pagumete sotsiaalne päritolu		
2) Käsokõne diplomitöö kõige ususem ja ühtlasi ka kõige keerulisem on probleem, kes olid pagumad oma sotsiaalse seisundi poolest?	12	5,4
Selle küsimuse analüüsimiseks eraldame pagumad taluspöögade hulgas järgmised sotsiaalsed grupid:		
1) pererahvas / peremees, perenaine, perepojad, peretütred, peremehe vend, venna poeg, kasvandik),	10	3,0
2) taluteenijad / sulased, tüdrukud), 3) mõisateenijad (köögitööliste, toapoisid, toatüdrukud, aednikud, tallipoisid jne.), 4) vabadikud, 5) kõrtsnikud, 6) sepad ja piinane leida vastuse, mis palju pages ühte või tust. ülejäänud "muude" kategooriasse kuuluvad näiteks kodupoolsete lapsed, lüdlaps, lesknaine, mustlane. Kõrvaldavad erinevad ühikute järele ei ole otstarbekas moodustada neist omaette grupe.	11	3,3
Kõigepealt võtame vastuse alla pagumete sotsiaalse seisundi <u>V</u> rühmituse andmed (vt. Tabel 14, lk. 53).	32	3,6
4) Vabadikud	19	5,7
5) Kõrtsnikud	10	2,9
6) Sepad	8	2,4
7) Ühtlasi kõige keerulisem ja kõige ususem probleem (vt. tabel 14, lk. 53)	6	1,8
	335	100

Tabel 14

Pagumite sotsiaalne seisund $\bar{V}$ reisirajoni andmetel

Sotsiaalne seisund	Pagumite arv	%
1. Pererahvas:		
a) peremees	17	5,1
b) perenaine	5	1,5
c) peremehe vanim poeg	37	11,0
d) vaniselt teine poeg	23	6,9
e) nooremad pojad	11	3,3
f) peretütar	25	7,5
g) peremehe vend (venna poeg)	7	2,1
h) kasvandik	10	3,0
	135	40,4
2. Talusteenijad:		
a) sulased	91	27,2
b) teenijatüdrukud	34	10,0
	125	37,2
3. Mõisateenijad:		
a) köögitöölised	8	2,4
b) toapoisid, toatüdrukud	11	3,3
c) muud (aednikud, tallipoisid, vahimehed jne.)	13	3,9
	32	9,6
4. Nabadikid	19	5,7
5. Kõrtsmikud	10	2,9
6. Lapsed	8	2,4
7. Muud (lesknaine, lüdalaps, kodapoolse lapsed, muuklane)	6	1,8
	335	100

Talv pereühvast pages kokku 135 inimest, mis moodustab 40,4% pagevund talu põlvkade üldarvust $\bar{v}$ revisjoni andmetel.

Naistele naised pagevundist üsiniult pere liikmetele kampa.

Taluperemehe pages 17, s.o. 5,1% pagevund üldarvust. Nende protsent ei saagi kõrge olla kui me arvustame seda, et peremes oli seotud oma majapidamisega. Pagevund võis aga tihtipeale põhjustatud olla sellist, et ränkade teovõimude tõttu talu laostus, mõnise kihutus peremehe minema ja pami me asemel. Sageli võis põhjuseks olla ka mõnise isikliku viha vastu mõne taluperemehe vastu. Teisest peremehet sai sõi aga päevapealt sulane või vabadine. J. Nasar, kes analüüsib revisjoni-andmetel põhjal Pajusi mõisa (Põltsamaa kihelkond) toob selle väite niinituses järgmised arvud: 1811. - 1816. aastani läks Pajusi mõisa seniste peremeste käest ära kokku 13 talu, kuid 4 talu ainult sellistelt peremehelt, kel surres sõi vanas jões ei olnud täiskasvanuid või nende sobivaid järeltulijaid ja 2 talu läks koduväidele. Ülejäänud 15 juhust kumel korral endine peremes läks teise talu sulaseks, 2 korral jäi oma talu sulaseks.⁴⁹

On mitmeid juhtumeid, kus peremes pages koos naise ja lastega.

Martna kihelkonnast Väike-Rõnde mõisast pages

---

⁴⁹ J. Nasar, Teoorjise aja põhi probleemidest, Ajalooline Ajaüri 1935, lk. 126.

peremees Yako Myveri koos naise Marri ja kolme po-
jaga.⁵⁰

Võib oletada, et siin oli põhjusena talu laostumine,
aga võimalik on ka see, et see on mujal
surgem.

Kuid samas on ka neid juhtumeid, kus pere-
mees on uugu pere maha jätnud ja pagunud.

Kullamaa kihelkonnast Kuijõe mõisast pages
peremees Hebbina Matz⁵¹ jättes uugu pere maha.

Võib arvata, et peremees pages algsel tüüsi ja
kui leidis koha, mille tingimused teda paremini
rahuldasiid, siis pere jäle.

See puutub küepoegade pagumise, mis üllatub,
et vanimaid poegi pages arvestiselt rohkem (37)
kui vanuselt teisi poegi (23), vastavad protsendid
on 11,0 ja 6,9.

Üllatav on see sellepärast, et tavaliselt oli päri-
jaes talus peremehe vanim poeg, kuigi sellest ei
peetud mõisniku alati viimist pidada. Kui talu
peremees ei meeldinud millegipärast, või ta nimeta-
da mees peremeheus hoopis kellegi noorematest
poegadest või siis ka sulase. Mõnikord toodi uus
peremees hoopis mujalt talust.

Märjamaa kihelkonnast Vana-Kusti mõisast
pages peremehe Kurema Myveri vanuselt teine

⁵⁰ ENSU RAKA, f. 1864, nim. 2, 1.-ü. V-63, l. 40.

⁵¹ Samas, 1.-ü. V-62, l. 133.

poeg Yüri. Peremes, tema isa oli surinud, kuid mees
peremeheks ei saanud mitte vanem poeg Marek, vaid
toodi Alaküla külast Hans.⁵²

Martua kihelkonnast Nõie-Rõnde mõisast pages
peremehe vanim poeg Mart. Peremes, tema isa suri,
kuid mees peremeheks sai noorem poeg Yüri.⁵³

Kuid tavaliselt siiski sai pärast peremehe surma
mees peremeheks vanim poeg. Sellisel juhul pagesid
nooremad pojad ja tütreid päris sageli, kuna ei tahe-
tud jääda taluse venna- või tütarpoegadele.

Punktud on 1789. aastast pärinev A.W. Hupeli
kirjeldus selle kohta, kuidas vanusejäänud hõivama
taluperemes annab oma majapidamise üle ühele
poegadest, „kustele lastele vaadatakse siis kuni sulas-
tele ja tüdrukutele“⁵⁴

Märjamaa kihelkonnast Nana-Karti mõisast
pages peremehe Jõela Tõnnise vanuselt teine poeg
Hans. Nana peremes suri, mees peremeheks sai aga
vanim poeg Ado.⁵⁵

Yüba XIX sajandi alguses on üles kirjutatud rahv-
valand, mis öde usudab „venna õiguse“ üle või
perenaise - minia hõlitamise üle tema vaeva eest.⁵⁶

⁵² ENSV RAKA, f.1864, nim.2, r.-n. V-61, l.166-167.

⁵³ Samas, r.-n. V-63, l.37.

⁵⁴ Kahe, lk.109-110.

⁵⁵ ENSV RAKA, f.1864, nim.2, r.-n. V-61, l.160.

⁵⁶ Kahe, lk.110.

Glause kihelkonnast Natla mõisast pages peremehe
Koido Glendriko vanem tütar Auno, kelle isa ja ema
süüd. Mõnes peremehe talus sai vanim vend. ⁵⁷

Ühes omapärasel kategoorias talus tuleb lugeda
peremehe sugulasi (peremehe vend või vennapoe), keda
pages 7 (12,1%). Me ei saa neid otseselt sulasteks
lugeda, misigi nad ilmselt tegid sama tööd. Sugulus-
astme tõttu oli nende seisund süüsi mõnevõrra erinev
päris sulaste seisundist.

XVIII saj. lõpus ja XIX saj. alguses olid väga talus
vääraste kõrval sulasteks küllalt sageli ka oma
perikonna liikmed või teised lähisugulased. Kuid ka
kõige lähedased sugulussidemed ei suutnud
enam varjata fakti, et peremes esplanateris nende
tööjõudu oma huvides. ⁵⁸

Nagu tabelist näeme (vt. Tabel 14, lk. 53), pages
nooremad poegi 11 (3,3%), peetütteid 25 (7,5%) ja
kasvandikke 10 (3,0%).

Õnnestest näeme lähemalt.

XVIII ja XIX sajandi vahetuse eesti küla on väga
isoleoluline sotsiaalses nähtuses m. kanlaks
kui kasvandik. Ajades majanduslikult laostunud
peremehe talust välja, pani mõis tema lapsed sageli
laiali teistesse taludesse m. kanlasteks. ⁵⁹

⁵⁷ ENSU RAKA, f. 1864, nim. 2, r. -ü. V -63, l. 8.

⁵⁸ Glauke, lk. 110.

⁵⁹ Samas.

Hullamaa kihelkonnast Lõvi mõisast pages perimehe Rebase Hansu naine Ann koos poja Jaani ja tütre Mariga. Peremees Hans oli müüdnud mõisniku poolt Tallinna krahv Manterffelile. Kolm poega anti tuisse taludesse.⁶⁰

Täiskasvanus saades muutus selline kasulaps teda üleskasvatanud talu sulaseks või tüdrukus. Taludes vaadati selistele juurdepandud kasulastele kui vespluaturimisobjektidele ning retõttu oli nende du mõnikord päris talumata. Sellest tingitud ka sagedad pagemised.

Noarootsi kihelkonnast Pürksi mõisast pages öva, kes oli talus kasvandikus.⁶¹

Nigala kihelkonnast Päärdu mõisast pages Hindrik, kes samuti oli talus kasvandikus.⁶²

Samas veel üks huvitav fakt: Lääne- ja Kesk-Saare kihelkonnast Nalgu mõisast (talust nr. 37) pages mustlane Yaku, 13-aastane.⁶³ Ta oli talus ikuselt samuti kasvandikus, misgi vastavat märget revisjonilehel ei ole.

Kõige liikumatuses ulpsol tabelis teadud rühmitustest tuleb pidada sulaseid, teenijatüdrukuid, mõisateenijaid ja vabadiike.

Mõisatege tegevate sulaste olukord oli tundu-

---

⁶⁰ ENSV RAKA, f. 1864, nim. 2, 2.-ü. V-62, l. 239 pöördel.

⁶¹ Samas, s.-ü. V-65, l. 313.

⁶² Samas, s.-ü. V-64, l. 97 pöördel.

⁶³ Samas, l. 255 pöördel.

valt halvem peremeeste omast. Kui peremees töötas põhiliselt niisi talupõllul, siis sulane pidi päevade niisi töötama mõisapõllul kuppja kupi summi all. Nasta-
valt peremehe talu sisse tuli teosulane olla mõisas
teol pool nädalat või kõik kunnis tööpäeva. Naba aega
sellisel teosulanel peaaegu polnudki, sest mõisateost
vabal ajal pani peremees ta tegema talu töid. Sama-
mugune oli ka mõisatööd tegevate tüdrukute elu. Kogu
selle mureva töö eest said nad ainult viitrit tann.
Kui teoline oli vallaline, siis oli peremehe ainsaks
kohustusel teda toita ja riietada. Kui teosulane oli
alidus, siis andis peremees talle kasutada väikese
põllukapi talumaast ja sulane elas seal eraldi,
pidades ise oma veoloomi ja tihes nendega talu eest
teatava hulga rakkepäevi mõisale.

Palga ja teidu viisimistes tekkisid sageli õige
teravad konfliktid pererahva ja sulaste vahel.
Isomulikulult ei mänginud sulased süüjures mingi
pääsuse kannataja osa. Natuke hilisemast ajast, nimelt
1822. a. pärinevad esimesed andmed lauluk - Sulane
lähel ära - tevest väikesest lugubankust, mis rää-
gib sellest, kuidas sulane viitsile peremehele vastu
paneb ja ihvaidab parema juunde minna.⁶⁴

Seejärel pole inestada, et sulaseid ja teenija-
tüdrukuid pages 37,2% pageind talu pöörgade
üldarvust. Sellist sulaseid 27,2% ja teenijätüdrukuid 10,0%.

---

⁶⁴ Kahe, lk. 111.

mis muutub mõistatunijärgse, siis peab ütleva, et nende pagemise motiiv -9,6 on päris kõrge. Mõnades töötajad tavaliselt nooremad ja vallalised, mille aktiivsus suhteliselt oli suurem nagu on näidatud juba eelmises peatükis.

Liikumise väga huvitavaks sotsiaalses grupis Eesti külades olid vabadikud. Vabadikud kuulusid talurahva kõige vaesemale rühki, erinevalt tavaliselt sulasest vaid selle poolest, et neil oli väike, talust eraldi eksistentsi majapidamine. Orelt oli nende eksistentsimine tingitud kooperatiivse majandussüsteemi enda ilmselgusest. Talusid rõhuti mõistatukoorem põlvkond aasta jooksul ühesuguse. Kui talus tuli Põhja-Eestis suurepäevatalul mõisa saata ainult üks tööline, siis suul viljapõlvituse ajal pidi mõisa saama 4-5 inimest. Selle tõttu olid taluperemehed huvitatud, et talu ääremaadel elaksid inimesed, keda nad nagu aastarullareid ei peaks aasta läbi ülesval pidama, kuid keda nad viiekümnete põllutööde ajal tööle saaksid palgata. Talu ääremaadel arenes rannas elava vabadiku majanduslik sõltuvus peremehelt suurenes veel selle tagajärjel, et ta pidi peremehelt laenama tööloomi ja tööriistu oma väikese põllukapielse või aiamaa üleshooldamiseks. Oma põhilise elatuse hankisid vabadikud mitte oma selles liiga väikeselt maalapikeselt, vaid peremehete juures või mõisast päevatööl käies.

Huvitav on sünguses see, et vabadikke pagemise

protsent on küllaltki tagasihoidlik - 5,7 ja et ta on väiksem mõisateenijate kogumise protsendist - 9,6. Püüame selle mõningal määral vastust leida.

S. Valtre oma artiklis "Kõrgede reisijate andmete kasutamisest ajaloos" teeb välja, et Viimaal moodustasid $\frac{1}{2}$ reisijate andmetel mõisateenijad 6,0% talupoegadest ja vabadiimid 13,3%.⁶⁵

Kuulus samasugune on S. Valtrelt saadud suuliste andmete põhjal mõisateenijate ja vabadiimide suhe ka Läänemaal.

Sellest lähtudes võiks oletada järgmist: kuna vabadiimide arv oli ligi poole suurem, puges neid poole rohkem, aga tegelikult on vastupidi.

Üks põhjuseid on ilmselt see, et vabadiimid olid tavaliselt vanemad inimesed, sageli vanemad naised ja lapsed. Ya nagu juba ülpool näidatud puges vanemaid inimesi vähe.

Mis puutub ülejäänud vahtide kategooriasse, need on võrtsmiinid ja sepad, siis neil oli mõnevõrra erinevus võrreldes teiste talupoegadega ja nähtav oli neil liikumisvabadus suurem.

Leppi (koos perekonnaga) puges 8 (2,4%) ja võrtsmiinid (samuti koos perekonnaga) 10 (2,9%).

Muid (kes sinna alla kuuluvad, on märgitud lk. 52) puges 6 (1,8%).

---

⁶⁵ S. Valtre, "Kõrgede reisijate andmete kasutamisest ajaloos", Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised, Ahiuuskateedri seria, 1964 m. 2, lk. 153-154.

Härgnevalt vartlene talupegade sotsiaalset seisundit VI revisjoni andmetel.

Tabel 15

Pagumete sotsiaalne seisund VI revisjoni andmetel

Sotsiaalne seisund	Pagumete arv	%
1. Pererahvas:		
a) peremees	16	5,9
b) peremehe vanim poeg	23	8,6
c) vamselt teine poeg	27	10,1
d) nooremad pojad	17	6,4
e) peremehe vend (vramapoeg)	15	5,6
f) karvandi	6	2,2
	104	38,8
2. Sulased	94	35,1
3. Meisateenijad	28	10,4
4. Nabadiivad	22	8,2
5. Kõrtsmikud	7	2,6
6. Tisler	12	4,5
7. Muud	1	0,4
	268	100

VI revisjoni puhul peame veelkord meenutama, et tegemist on ainult messhingedega.

Erinevalt I revisjoni andmetest on VI revisjoni ajal vamselt teise poegi pagumud rohkem (27) kui vanimavd poegi (23). See vahe on küll suhteliselt väike, kuid loo-

mulumaks tuleb pidada fakti, et vanimaid põrgi
põrgi väheks enne nad väidid saada tulevikus põl-
mesteks.

Kõrge on ka peemehe sugulaste (vend, vennapõrg)
põrgemise protsant - 5,6 VI revisjoni andmetel põrgemise
taluspõrgade üldarvust (268). See viitab sellele, et
pool töödud väidet, et talus peemes enesepõrgemise
oma perekonnaliikmeid ja lähissugulasi samuti mi su-
laseid ja teenijätüdruid.

Sulaseid põrgi 94 (35,1%), mõistateenijaid 28 (10,4%)
ja vabadiise 22 (8,2%). Näeme, et vabadiise põrgemise
protsant on kõrgem võrreldes V revisjoni andmetega.

Eraldi on välja töödud uus põrgemise tüüp, mis
ka tema, milles käsitletakse hulka (nagu sepad,
rätsed, mõldrid) omad mõneõrta suuremat liikumis-
vabadust.

Uus huvitav fakt on see, et VI revisjoni andmetel
põrgi 4 kuni viieluomast Nana-Nirkru mõisast
34-aastane madrus Madis.⁶⁶

Nämasena vaatlesime VII revisjoni andmeid (vt. Tabel 16,
lk. 64).

---

⁶⁶ ENSU RAKA, f. 1864, nr. 2, s. -ü. VI - 70, l. 304.

Tabel 16

Pagemite sotsiaalne seisund VII revisjoni andmetel

Sotsiaalne seisund	Pagemite arv	%
1. Pererahvas:		
a) peremees	6	5,7
b) peremehe vanim poeg	8	7,6
c) vanuselt teine poeg	7	6,7
d) nooremad pojad	2	1,9
e) peremehe vend (vennapoeg)	8	7,6
f) kasvandik	4	3,8
	35	33,3
2. Taluteenijad:		
a) sulased	35	33,3
b) teenijatüdrukud	4	3,8
	39	37,1
3. Meisateenijad	7	6,7
4. Vabadiimud	15	14,2
5. Kõrtsmiinud	1	0,9
6. Muud	7	6,7
7. Täpselt teadmata	1	0,9
	105	100

Võrreldes V ja VI revisjoni andmetega näeme, et vabadiimide pagemise protsent VII revisjoni ajal on üllatavalt suur - 14,2.

VII revisjoni ajal on näised samuti arvessu võetud, mis nägu juba ei pool öeldud (vt. lk. 48-49), ei

saad avastust naiste osas töepärasuses pidada.

Alljärgneva tabeli abil teine konnaõtte pagemud talupoegade sotsiaalset seisundist kolme revisjani andmed.

Tabel 17

Pagemud talupoegade sotsiaalne seisund

Sotsiaalne seisund	Pagemude arv	%
1. Pererahvas:		
a) pere mees	39	5,5
b) pere naine	5	0,7
c) pere mehe vanim poeg	68	9,6
d) vanuselt teine poeg	57	8,1
e) nooremad pojad	30	4,2
f) preetütär	25	3,5
g) pere mehe vend (venna poeg)	30	4,2
h) karvandiis	20	2,9
	274	38,7
2. Taluteenijad:		
a) sulased	220	31,1
b) teenijatüdnõud	38	5,4
	258	36,5
3. Mõisateenijad	67	9,5
4. Vabadiinid	56	7,9
5. Kõrtsmikud	18	2,6
6. Sepad	8	1,1
7. Tõsler	1	0,1
8. Muud	25	3,5
9. Päritolu teadmata	1	0,1
	708	100

Näeme, et pererahvast pages kolme reisirajani andmel kogu 274 inimest, mis moodustab 38,7% Lääne- ja Põhja- ja Kesk-Eesti talupoegade üldarvust (708).

See kuulub kasvandine pagemise, mida samuti tuleb lugeda pererahva hulka arvestades, siis on siinjuures huvitavaks võrdlusmaterjaliks Zanitsõva andmed Ilistõrsu maakonna kohta XVII saj. teisest poolest, kus 480-st pagemud talupojast pages kasvandikke 42 (10,9% pagemud üldarvust).⁶⁷

Üksnes, et nende arvud oli halb ka Nõmmeal, millest on tingitud ka suur hulk kasvandine pagemisi.

Pererahvast mõnevõrra väiksem on pagemud talu-teenijate arv - 258 (10,36,5%).

Siinjuures peame arvestama seda, et kui talus oli küllaldaselt arvu oma perekonna inimesi, kes võisid kanda kõik talule pandud koormised, ei pruukinud seal olla palju teenijarahvast. S. Vahtra andmel Nõmmeal igatahes oli naisaid, mis võivad talus peaaegu täiesti puudunud.⁶⁸

See kinnitab väidet, et peenem ekspluatatsioon oma perekonna liikmeid ja lähisugulasi misammi unis võõraid teokisi. Ning mida suuremad olid talu rõhuvad koormised, seda enam püüti leida loobuses, et mujal oleksid koormised väiksemad ja

---

⁶⁷ Zanitsõva, lk. 234.

⁶⁸ Vahtra, lk. 154.

Mokkuvõte

Raske majandusliku ja õigusliku seisund põhjustas uuti talupäegade feodalismivastase klassivõitluse, mis avaldus mitmesugustes vormides. Üheks olulisemaks feodaalse rõhumis vastu võitlemise vormiks XVIII ja XIX sajandi vahetusel oli wagu walempi pagemine.

Nagu näitavad käesolevas täpsis analüüsitud andmed oli pagemine Läänemaa mandris osas intensiivne (kokku pages 1722.-1816. aastani 708 talupäega). See tähendas mõisnikule suurt tööjõu kaotust. Sellega on seletatav ka aktiivne võitlus pagemise vastu, mida mõisnikud pidasid. Kuid sellist hoolimatat pagemist liivimaa ei sündinud.

Pageti oma kihelkonna teistesse mõisatesse, teistesse kihelkondadesse, lähimale ja kaugemalegi, wagu loome ning lootsi, sest wäis, et suurt oli mõisnikel võimatu talupäegi kätte saada.

Pagesid wä mehed wä waised, päris noormaid ja waremud inimesed. Kuwa pagemine oli tõhiti seotud wassuute ja hädasohtudega, seda wäti pagemine wä wä loome wä lootsi, wä pagesid wä wä wä just mehed, wä wä oma füüsiliste omaduste

3) meestel oli üheks põhjusel pikaajaline sõjaväetunistus.

Kui antud töö usmängius oli arvestatud and-
 neli analüüsimise tel selgitada välja mõningad
 pagemistõrjumise rüüsed probleemid, siis põhjiste
 väljaselgitamine vajab veel edasist uurimistööd.

Siht	Kõrvalpõhjus	Pagumik	%
1. Sõjaväe-teenistus	376	7	1,9
2. Hainõis	175	5	2,9
3. Kõrvalpõhjus	161	4	0,6
4. Kõrvalpõhjus	298	16	5,4
5. Kõrvalpõhjus	61	1	1,6
6. Kõrvalpõhjus	213	5	2,3
7. Kõrvalpõhjus	326	8	2,4
8. Kõrvalpõhjus	179	2	1,1
9. Kõrvalpõhjus	222	1	0,4
10. Kõrvalpõhjus	130	1	0,8
11. Kõrvalpõhjus	101	1	0,9
Kokku:	2524	48	1,9

Pagumik jätavad järgmistel määritel:

- 1) Kõrvalpõhjus (444 tel. page)
- 2) Kõrvalpõhjus (266 -- --)
- 3) Kõrvalpõhjus (110 -- --)
- 4) Kõrvalpõhjus (2 -- --)

Lisa: Pagemid talupöegade arv Läänemaa mandri-
osa üksikute mõisade

Märjamaa kihelkond
V revisjon

Mõis	Talupöegade arv	Pagemite arv	%
1. Nawa - Klaski	376	7	1,9
2. Naimõisa	145	5	2,9
3. Mõisamaa	161	1	0,6
4. Orgita koos Päädeuga	298	16	5,4
5. Uus - Tõllista	61	1	1,6
6. Märjamaa	217	5	2,3
7. Valgu	326	8	2,4
8. Paeküla	179	2	1,1
9. Nurku	222	1	0,4
10. Lümända	130	1	0,8
11. Kõrvetaguze	101	1	0,9
Kokku:	2524	48	1,9

Pagemid pakud järgmistest mõisatist:

- 1) Klainne (441 talupöega)
- 2) Lõtte (Lõtküla) (266 -- --)
- 3) Mõraste (110 -- --)
- 4) Märjamaa pastoreet (2 -- --)

Märjamaa kihelkond
VI revisjon

Mõis	Mestatalpa- gade arv	Pagumate arv	%
1. Nana - Kasti	185	1	0,5
2. Naimõisa	76	1	1,4
3. Orgita	141	12	8,5
4. Päädeva	45	6	13,3
5. Märjamaa	117	3	2,6
6. Paeküla	73	3	4,1
7. Nurku	172	3	1,7
8. Lõimanda	80	1	1,1
9. Lõtku	144	2	1,4
10. Mämmi		3	
Kokku:	1587	35	2,2

Pagumid kolme järjekorras mõisatest:

1) Hainne (267 talupärga)

2) Valgu (140 - - -)

3) Mõisamaa (77 - - -)

4) Kõrretaguse (50 - - -)

5) Mõraste (10 - - -)

6) Märjamaa

kiikumõis (7 - - -)

Märjamaa kihelkond
VII reisivõrd

Mõis	Talupoegade arv	Pargimõiside arv	%
1. Klasti	196	1	0,5
2. Naimõisa	70	2	2,8
3. Orgita (uus Tellistaga)	152	8	5,2
4. Nalgu	166	1	0,6
5. Paelmõisa	92	3	3,3
6. Nurku	176	2	1,1
7. Lõimanda	84	3	3,6
8. Kõrvetaguse	56	2	3,6
9. Lõtku	128	1	0,8
Kokku:	1649	23	1,4

Pargimõisid kolme järgmistest mõisadest:

- 1) Klasti (278 talupoega)
- 2) Paelmõisa (34 ---)
- 3) Märjamaa (118 ---)
- 4) Kõrvetaga (90 ---)
- 5) Kõrvetaga (8 ---)
- 6) Mämmõisa (69 ---)
- 7) Märjamaa (1 talupoega)
 kirikumõis

Märjamaa kihelkond
Kokkuvõte

Mõis	Pages 1782-1816. aas- tani	% kinnemaal 1782-1816. a. pagevõtte üld- arvust (708)
1. Nana - Klaski	9	1,3
2. Naimõisa	8	1,1
3. Mõisamae	1	0,1
4. Orgita (koos Päädeva ja Tõllistaga)	43	6,1
5. Märjamaa	8	1,1
6. Valgu	9	1,3
7. Paeküla	8	1,1
8. Nurtn	6	0,8
9. Lõmanda	5	0,7
10. Kõrvetaguse	3	0,4
11. Lõtku	3	0,4
12. Männiku	3	0,4
	106	14,9

Nigala kihelkond
 V revisjon

mõis	Talupoegade arv	Pagumite arv	%
1. Nana-Nigala (Kivi-Nigalaga)	2043	9	0,4
2. Päärdu	361	2	0,5
3. Kõnovere	144	1	0,7
4. Nelise	364	3	0,8
5. Yädivere	299	4	1,3
Kokku:	3677	19	0,5

Pagumid polnud järgmisest mõisast:

1) Nigala kirikumõis (25 talupoega)

Nigala kihelkond
vi revisjon

Mõis	Talupostade arv	Pagumite arv	%
1. Päärdu	210	3	1,4
2. Velise	227	4	1,8
3. Mädivere	144	2	1,4
Kokku:	1855	9	0,5

Pagumid pehmed järgmistest mõisatist:

- 1) Nana-Nigala } (1161 talupostiga)
 ja Hiivi-Nigala }
- 2) Päärdu (220 - - -)
- 3) Mõnovere (87 - - -)
- 4) Nigala väiksemõis (16 - - -)

Nigala kihelkond
VII uuisjon

Mõis	Talupäegade arv	Pagumik arv	%
1. Nana - Nigala	1188	1	0,08
Talupäegade arv kihelkonnas:	1869	1	0,05

Pagumid hõlmas järgmistest mõisatist:

- 1) Uelise (216 talupäega)
- 2) Päärdu (212 " -)
- 3) Kõnovere (84 " -)
- 4) Yädivere (155 " -)
- 5) Uigala
 uirikumõis (11 " -)

Nigala kihelkond
Konnuvõte

Mõis	Pagorid 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782-1816.a + vi pagorimärk üld- aastani (708)
1. Nana - Nigala/Kiivi-Nigalajaal	10	1,4
2. Päärdu	5	0,7
3. Konovere	1	0,1
4. Nelise	7	0,9
5. Yädivere	6	0,8
	29	4,1
6. Jõeäärne	484	2
7. Kõrve	57	3
8. Kõrve	564	21
9. Kõrve	140	2
10. Põli	148	4
11. Mõis	272	4
12. Kõrve	233	1
13. Kõrve	241	1
14. Kõrve	63	1
Kõrve	6176	68

Pagorimärk järgmistel mõisadel:

1) Nana - (125 pagorid)	6) Kõrve (125 pagorid)
2) Päärdu - (304 - - -)	7) Põli (25 - - -)
3) Konovere - (312 - - -)	8) Kõrve (106 - - -)
4) Nelise - (202 - - -)	9) Kõrve (24 - - -)
5) Yädivere (102 - - -)	

Kullamaa kihelkond
 V reisirjon

Mõis	Talupärgade arv	Pagelunke arv	%
1. Kholovere mõis	508	6	1,2
2. Vainka	296	1	0,3
3. Linn- ja Väike Kullamaa	456	1	0,2
4. Kuisjä	211	10	4,7
5. Püürsalu	414	1	0,2
6. Käända	85	14	1,6
7. Kasemene	38	1	2,6
8. Levere	188	2	1,1
9. Looiste	434	2	0,5
10. Kütue	57	3	5,3
11. Liivi	564	21	3,7
12. Kõhaku	140	2	1,4
13. Päri	148	1	0,7
14. Yögisoo	272	1	0,3
15. Tõlli	257	1	0,4
16. Lemuse	241	1	0,4
17. Kullamaa vähim mõis	63	1	1,6
Talupärgade arv kihelkonnas:	6176	69	1,1

Pageluid kolme järgmistest mõisast:

1) Vainka (286 talupärga)	6) Looiste (125 talupärga)
2) Lippa (331 - " -)	7) Kuisjä (75 - " -)
3) Maidla (312 - " -)	8) Ohtla (106 - " -)
4) Loodua (309 - " -)	9) Püürsalu (94 - " -)
5) Linn- ja Väike Kullamaa (192 - " -)	

Kullamaa kihelkond
VI revisjon

Mõis	Talupoegade arv	Pagumite arv	%
1. Vainua	183	1	0,5
2. Kullamaa	309	4	1,3
3. Pürsaku	203	1	0,5
4. Käända	34	3	8,8
5. Leoniiste	245	2	0,8
6. Kütse	33	1	3,0
7. Kõhodu	87	3	3,4
8. Tõlli	153	16	10,4
9. Teemse	163	1	0,6
10. Loodua	194	1	0,5
11. Maidla	187	1	0,5
12. Luiste	107	1	0,9
13. Leopal (või Kõlovere)	431	2	0,5
Talupoegade arv kihelkonnas:	3519	37	1,0

Pagumid kolme järgmistest mõisatest:

1) Liiwi (266 talupoega)	7) Pärni (85 talupoega)
2) Lipa (180 " ")	8) Püripa (43 " ")
3) Yõqisoo (149 " ")	9) Oksla (53 " ")
4) Kruisjõe (137 " ")	10) Leosalu (42 " ")
5) Luure-Kalvi (92 " ")	11) Kaskumme (17 " ")
6) Leure (87 " ")	12) Kullamaa virkumõis (39 " ")

Kullamaa kihelkond
VII uuisjon

Uuis	Talupäegade arv	Pagumite arv	%
1. Pürsalu	223	1	0,4
2. Maidla	176	1	0,6
3. Käända	43	2	4,6
4. Saoniste	243	1	0,4
5. Kõhatu	72	4	5,6
6. Tõlli	151	3	1,9
7. Luiste	120	1	0,8
8. Loodna	397	1	0,2
Talupäegade arv kihelkonnas:	3581	14	0,4

Pagumid kolme järgmistest mäsakst:

1) Kasekumme (28 talupäega)	12) Lippa (181 talupäega)
2) Soosalu (46 ---)	13) Kõitue (40 ---)
3) Ohtla (64 ---)	14) Lõvi (272 ---)
4) Tõppla (43 ---)	15) Väikna (185 ---)
5) Päni (92 ---)	16) Kullamaa (283 ---)
6) Luure (79 ---)	17) Kolovere (421 ---)
7) Luure-Kalvi (103 ---)	18) Kullamaa
8) Kõijõe (149 ---)	kõikumõis (39 ---)
9) Tõmme (159 ---)	
10) Kõgisoo (150 ---)	
11) Loodna (220 ---)	

Kullamaa kihelkond
Kokkuvõte

Mõis	Pagud 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782.-1816.a. pagumete üld- arvust (708)
1. Kolmese (uus Reopaga)	8	1,1
2. Kullamaa	5	0,7
3. Naikna	2	0,3
4. Livi	21	2,9
5. Saoniste	5	0,7
6. Kütne	4	0,6
7. Pürsalu	3	0,4
8. Maidla	2	0,3
9. Laedua	2	0,3
10. Yögiseo	1	0,1
11. Tolli	20	2,8
12. Tume	2	0,3
13. Krijõe	10	1,4
14. Luure	2	0,3
15. Luiste	2	0,3
16. Päri	1	0,1
17. Kohatu	9	1,3
18. Käända	19	2,7
19. Kullamaa viirumõis	1	0,1
	119	16,8

Mihkli kihelkond

V reisir

küla	Talupoegade arv	Pagumite arv	%
1. Oidremaa	272	2	0,7
Talupoegade arv kihelkonnas:	996	2	0,2

Pagumid ei ole järgmistest mõistetest:

1) Vetsa (282 talupoega)

2) Keblaste (163 - " -)

3) Karinõmmes (158 - " -)

4) Aru (121 - " -)

Mihkli kihelkond
VI veinjan

Mõis	Talupärgade arv	Pagumite arv	%
1. Keblaste	83	2	2,4
2. Neltra	161	1	0,6
3. Karinõmme	85	1	1,2
4. Oidrema	159	3	1,9
Talupärgade arv kihlikonnas:	558	7	1,2

Pagumid kolund järgmisest mõisast:

1) Ann (70 talupärga)

Miheli kihelkond
Kõnnuvõte

Mis	Pages 1782-1816. aastani	% täiendamal 1782-1816. a-ni pages mille täiendust (708)
1. Oidrema	5	0,7
2. Keblaste	2	0,3
3. Veltsa	1	0,1
4. Karinõmmel	1	0,1
	9	1,3

Kirbla kihelkond
V revisjon

Mõis	Talupoegade arv	Pagumite arv	%
1. Nana mõis	455	13	2,8
2. Linnu - Kesküla	126	2	1,6
Talupoegade arv kihelkonnas:	1805	15	0,8

Pagumid kolme järgmisest mõisast:

- 1) Lantua (372 talupoega)
  - 2) Seina (369 ---)
  - 3) Kloostri (309 ---)
  - 4) Kasari (174 ---)
- (Näim - Kesküla)

Kirbla kihelkond
VI revisjon

Mõis	Talupoegade arv	Pagumate arv	%
1. Nannamõisa	317	1	0,3
2. Lantua	229	1	0,4
3. Liina	168	2	1,2
Talupoegade arv kihelkonnas:	1078	4	0,4

Pagumid kolme järgmistest mõisast:

- 1) Kloostri (188 talupoega)
- 2) Kasari (115 " -)
- 3) Linn-Kesküla (61 " -)

Kirkon viikkokaud
Kokoukset

kuu	Päivät 1782-1816. aastaksi	% Lääkinnä 1782-1816. a. päivillä illemmaksi (708)
1. Joulukuuta	14	1,9
2. Tammikuuta	2	0,3
3. Helmikuuta	1	0,1
4. Maaliskuuta	2	0,3
	19	2,7

5. Huhtikuuta	3	0,4
6. Toukokuuta	11	1,5
7. Kesäkuuta	10	1,4
8. Heinäkuuta	8	1,1
9. Elokuuta	16	2,1
Kokoukset vuosittain	3059	41,5

Päivien määrä, jona on ollut sairaus:

- 1) Joulukuuta 1234 (sairaus)
- 2) Tammikuuta 1244 (---)
- 3) Helmikuuta 1120 (---)
- 4) Maaliskuuta 1120 (---)
- 5) Huhtikuuta 1177 (---)
- 6) Toukokuuta 1194 (---)
- 7) Kesäkuuta
- 8) Heinäkuuta
- 9) Elokuuta 1175 (---)

Maartua kihelkond
 I revisjon

Mõis	Talupoegade arv	Page mille arv	%
1. Rannamõisa	371	11	2,9
2. Sune - lättri	499	3	0,6
3. Väike - Rõude	282	9	3,2
4. Kurevere			
5. Lohumäe			
6. Sune - Rõude	257	3	1,2
7. Keskvere	166	11	6,6
8. Kalsua	277	1	0,4
9. Väike - lättri	242	8	3,3
Talupoegade arv kihelkonnas:	3059	46	1,5

Page milled kokku järgmistest mõisatest:

- 1) Kohnja (334 talupoega)
- 2) Jõesoo (244 - " -)
- 3) Põtkaste (123 - " -)
- 4) Laisküla (120 - " -)
- 5) Konivere (77 - " -)
- 6) Patru (44 - " -)
- 7) Maartua
 väikimõis (75 - " -)

Maatua kihelkond

VI reisirajoon

Mõis	Talupärgade arv	Pagumike arv	%
1. Suur- ja Väike-Rõude	305	2	0,6
2. Laidküla	43	3	6,9
3. Väike-Lähtre	87	2	2,3
Talupärgade arv kihelkonnas:	1684	7	0,4

Pagumid kolme järgmisest mõisast:

- 1) Suur-Lähtre (294 talupärga)
- 2) Rannamõisa (153 ---)
- 3) Kohuja (225 ---)
- 4) Haesua (157 ---)
- 5) Mõesoo (151 ---)
- 6) Keskvere (89 ---)
- 7) Putuaste (69 ---)
- 8) Givivere (43 ---)
- 9) Patsu (20 ---)
- 10) Maatua
virkumõis (48 ---)

Martna kihelkond
VII veinijon

Mõis	Talupoegade arv	Pagemeke arv	%
1. Laimila	55	1	1,8
2. Nõie - Lättn	96	3	3,1
Talupoegade arv kihelkonnas:	1570	4	0,2

Pagemeid kokku järgmistest mõisatest:

- 1) Lõue - Lättn (267 talupoega)
- 2) Lammamõisa (180 " ") 1,5
- 3) Sohija (164 " ") 0,1
- 4) Nõie - Rõnde (160 " ") 1,8
- 5) Lõue - Rõnde (113 " ") 0,6
- 6) Haesua (167 " ") 1,0
- 7) Yõesoo (120 " ")
- 8) Keskvere (78 " ")
- 9) Putkaste (73 " ")
- 10) Soivere (31 " ")
- 11) Patru (19 " ")
- 12) Martna
 vähimamõis (47 " ")

Martua kihelkond
Koumuõde

Mois	Inimesi 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782-1816.a. kogumit üldarvust (1708)
1. Rannamõisa	11	1,5
2. Inure-Lähtre	3	0,4
3. Väike-Rõnde (kaas Kusvere ja Lõbunäega)	14	1,9
4. Inure-Rõnde		
5. Kesuvere	11	1,5
6. Karsua	1	0,1
7. Väike-Lähtre	13	1,8
8. Laidula	4	0,6
	57	8,0

Ridala kihelkond
 V reisirajon

küla	Talupoegade arv	Pagumete arv	%
1. Mäemõisa	381	1	0,3
2. Parila	199	1	0,5
3. Kiideva	847	4	0,5
4. Kõplamõisa	71	1	1,4
5. Kiltsi	546	8	1,5
6. Võnnu	755	1	0,1
2. Pastoraatküla Ahli ja Tanska	171	2	1,2
Talupoegade arv kihelkonnas:	3916	18	0,5

Pagumid polnud järgmistest mõisadest:

- 1) Ungu (426 talupoega)
- 2) Linalepa (298 — — —)
- 3) Kõplamõisa (89 — — —)
- 4) Asunõla (82 — — —)
- 5) Ridala
 viisküla (51 — — —)

Ridala kihelkond
VII revisjon

mõis	Talupaegeade arv	Pagemeid arv	%
1. Sinalepa	152	2	1,3
2. Kõppla küla (Alt - Kõppla)	34	1	2,9
Talupaegeade arv kihelkonnas:	1964	3	0,1

Pagemeid polnud järgmistest mõisadest:

- 1) Kõideva (337 talupaegea)
- 2) Nõmmu (393 — —)
- 3) Kitteri (285 — —)
- 4) Murgu (240 — —)
- 5) Mäemõisa (194 — —)
- 6) Parila (121 — —)
- 7) Ahli ja Tansua (92 — —)
- 8) Kõpplamõisa (51 — —)
- 9) Arumõisa (44 — —)
- 10) Ridala (21 — —)

üürimõis

Ridala kihelkond

Kokkuvõte

Ühis	Pages 1782-1816. aastani	% läänemaal 1782-1816.a. pagekite üld- arvust (708)
1. Mäemõisa	1	0,1
2. Parila	1	0,1
3. Kideva	9	1,3
4. Kõplavõla	2	0,3
5. Kiltsi	10	1,4
6. Võnnu	6	0,8
7. Ahli ja Tansua	2	0,3
8. Sinalpa	2	0,3
	33	4,7

Lihula kihelkond

V revisjon

Mõis	Talupäegade arv	Pagumate arv	%
1. Lihula	816	5	0,6
2. Lihula ühisõis	132	2	1,5
Talupäegade arv kihelkonnas:	1087	7	0,6

Pagumid olid järgmistest mõisadest:

1) Penijõe (106 talupäega)

2) Sipa (33 — —)

Lihula kihelkond
VI reisirajon

Mõis	Talupäegade arv	Pagumite arv	%
1. Lihula	470	6	1,3
Talupäegade arv kihelkonnas:	648	6	0,9

Pagumid põlvend järgmistest mõisadest:

- 1) Põisijõe (66 talupäega)
- 2) Piipa (17 talupäega)
- 3) Lihula (95 — — —)

üürimõis

Lihula kihelkond
VII reisirajoon

Mõis	Talupäevade arv	Pagumite arv	%
1. Lihula	447	5	1,1
Talupäevade arv kihelkonnas:	600	5	0,8

Pagumid kolme järgmisest mõisast:

- 1) Pusiõie (59 talupäeva)
- 2) Lifa (17 ---)
- 3) Lihula (77 ---)

niiüksõis

Lihula kihelkond

Konkurvõte

Liik	Pages 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782-1816. aani pagevõtte üld- arvust (708)
1. Lihula	16	2,2
2. Lihula ümbruskond	2	0,3
	18	2,5

Pagevõtte järele järgivad:

- 1) Lihula (1648)
- 2) Põhja (1127)
- 3) Kihelkond (1155)
- 4) Põhja (1112)
- 5) Kihelkond (1151)

Kaarse kihelkond
 Ülevaade

Ühis	Talupoegade arv	Pagumate arv	%
1. Nohatu	316	10	3,2
2. Kisa	125	2	1,6
3. Saastna	663	9	1,3
4. Natla	388	9	2,3
Talupoegade arv kihikuomas:	2655	30	1,1

Pagumid polnud järgmistest mõisadest:

- 1) Matsalu (648 talupoega)
- 2) Tundi (127 ---)
- 3) Illuste (155 ---)
- 4) Püvassotsi (112 ---)
- 5) Kaarse (51 ---)

kirikumõis

Karuse kihelkond
VI revisjon

Ühis	Talupärgade arv	Pagumete arv	%
1. Matsalu	297	3	1,0
2. Natla	211	4	1,9
3. Kiska	49	1	2,4
4. Saarkna	370	6	1,6
5. Tundi	110	2	1,8
6. Ylluste	94	7	7,4
7. Nohatu	158	1	0,6
Talupärgade arv kihelkonnas:	1371	24	1,7

Pagumid kokku järgmistest mõistest:

- 1) Püvassotri (52 talupärga)
- 2) Karuse (30 — " —)

ühisümäis

Klaane kihelkond
VII veinjon

Viin	Talupsegade arv	Pagumik arv	%
1. Maatsalu	333	1	0,3
2. Natla	207	1	0,5
3. Kisa	55	2	3,6
4. Trundi	120	1	0,8
5. Ylluste	84	1	1,2
6. Nohatu	147	1	0,7
Talupsegade arv kihelnõunas:	1387	7	0,5

Pagumid polnud järgmistest mõisadest:

- 1) Saastna (355 talupsega)
- 2) Piivarootsi (60 ---)
- 3) Klaase (26 ---)

üürimõis

Karuse kihelkond
Korvuvõte

Liik	Pages 1782 - 1816. aastani	% Läänemaal 1782. - 1816. a. paginute üld- arvest (708)
1. Nohatu	12	1,7
2. Kiskua	5	0,7
3. Saastua	15	2,1
4. Natla	14	1,9
5. Matralu	4	0,6
6. Turedi	3	0,4
7. Hlurste	8	1,1
	61	8,6

Haavila - Naabla kihelkond
V reisirjon

Mõis	Talupoegade arv	Pagumik arv	%
1. Naava - Viitru	466	12	2,6
2. Põdremaa	274	7	2,5
3. Mõtsu	284	3	1,1
4. Naase	248	3	1,2
5. Marnu	354	1	0,3
6. Naabla ja Saulepi	1078	15	1,4
7. Haavila pastorant	43	1	2,3
Talupoegade arv kihelkonnas:	3576	42	1,2

Pagumid perekond järgmistest mõisatest:

- 1) Naava - ja Naava-Naabla (1078 talupoega)
- 2) Naava - Viitru (355 ---)
- 3) Põdremaa (227 ---)
- 4) Naaste (133 ---)
- 5) Mõisaamula (108 ---)

Ulamila - Nardla kihelkond
VIII revisjon

Maas	Talupoegade arv	Pagumite arv	%
1. Dana - Nirkse	229	1	0,4
2. Nuss - Nirkse	161	1	0,6
3. Paadraku	132	1	0,7
4. Nasse	136	1	0,7
5. Nuss - Nardla (uus vana - Jakkala ja Sauleniga)	539	3	0,5
Talupoegade arv kihelkonnas:	1816	7	0,4

Pagumid kokku järgmistest maasidest:

- 1) Nuss (177 talupoega)
- 2) Nirkse (131 - " -)
- 3) Paadraku (140 - " -)
- 4) Nardla (86 - " -)
- 5) Nardla (58 - " -)
- 6) Udamila (27 - " -)

kihelkonnas

Hanila - Naarila kihelkond
Koukuvõte

Küla	Pagas 1782-1816. aastani	% külaelanest 1782-1816.a. pagasite üld- arvust (708)
1. Naar - Viirsoo	21	2,9
2. Paadremaa	11	1,5
3. Mõtsu	7	0,9
4. Noose	4	0,6
5. Mõõn	1	0,1
6. Naarila ja Saulepi	23	3,2
7. Mõõn - Viirsoo	6	0,8
8. Paademaal	3	0,4
9. Mõõnaku	7	0,9
10. Hanila parokhaal	1	0,1
	84	11,9

Noarootsi kihelkond
Uuisjon

Uais	Talupsegade arv	Pagumite arv	%
1. Sutlepa	248	1	0,4
2. Paslepa	566	5	0,9
3. Riquldi	845	5	0,6
4. Pürusi	109	1	0,9
Talupsegade arv kihelkonnas:	3307	12	0,4

Pagumid kolme järgmisest uaisast:

- 1) Uuemäsa (694 talupsega)
  - 2) Nööla (76 ---)
  - 3) Nõmmküla (269 ---)
  - 4) Saaremäsa (227 ---)
  - 5) Kulani (70 ---)
  - 6) Tahn (91 ---)
  - 7) Noarootsi (112 ---)
- üürimäis

Noarootsi kihelkond
VI rüürijon

nõis	Talupärgade arv	Pagumite arv	%
1. Riquldi	367	6	1,6
2. Nõõla	32	6	18,7
3. Pärasi	50	1	2,0
4. Taku	46	6	13,0
5. Luemõisa	313	7	2,2
6. Sutlepa	112	3	2,7
7. Paslepa	234	7	2,9
8. Noarootsi kirikumõis	60	1	1,7
Talupärgade arv kihelkonnas:	1480	37	2,5

Pagumid pehuvad järgmistest nõiast:

- 1) Anglepa (17 talupärga)
- 2) Nõmmküla (124 — " —)
- 3) Saaremõisa (106 — " —)
- 4) Kulani (19 — " —)

Nõrsoo küla kihelkond
VII viisjõu

Mõis	Talupoegade arv	Pagumik arv	%
1. Mue mõis	278	2	0,7
2. Sutlepa	105	3	2,8
3. Paslepa	222	4	1,8
4. Saare mõis	114	3	2,6
5. Rõigeldi	403	4	0,9
6. Pürusi	44	8	18,2
7. Tahu	51	1	1,9
8. Nõmmküla	121	3	2,5
9. Nõrsoo viisimõis	59	4	6,8
Talupoegade arv kihelkonnas:	1469	32	2,2

Pagumid kokku järgmistest mõisadest:

- 1) Anglepa (14 talupoega)
- 2) Väöla (32 ---)
- 3) Kulani (26 ---)

Noarootsi kihelkond
Kokkuvõte

Nais	Pages 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782-1816.a. pagevõtte üld- arvust (708)
1. Jutlepa	7	0,9
2. Paslepa	16	2,2
3. Rõiguldi	15	2,1
4. Pürusi	10	1,4
5. Võõla	6	0,8
6. Tahn	7	0,9
7. Muemäisa	9	1,3
8. Saaremäisa	5	0,7
9. Nõmmküla	3	0,4
10. Noarootsi kirikumäis	3	0,4
	81	11,4

Lääne-Nigula kihelkond
V revisjon

Mõis	Talupäegade arv	Pagumik arv	%
1. Salajõe	205	3	1,5
2. Tagavere	281	8	2,8
3. Roosa ja Kirimäe	305	1	0,3
4. Palivere	273	3	1,1
5. Viidruua	126	1	0,8
6. Siljamäe	223	2	0,9
7. Nigla ja Keedimäe	932	4	0,4
8. Tõekla	676	3	0,4
9. Nigula viimane	75	1	1,3
Talupäegade arv kihelkonnas:	3811	26	0,7

Pagumid kokku järgmistest mõisadest:

- 1) Kärbla (363 talupäega)
- 2) Kõnere (35 — —)
- 3) Nüvi (292 — —)
- 4) Hardu (25 — —)

Lääne-Nigula kihelkond
VI revisjon

Mõis	Talupärgade arv	Pagumite arv	%
1. Salajõe	89	7	7,9
2. Põgavere	131	2	1,5
3. Kirimäe	111	2	1,8
4. Põlvise	142	3	2,1
5. Vidruka	78	4	5,1
6. Seljamäe	124	9	7,2
7. Muga	407	12	2,9
8. Heedina	82	3	3,6
9. Täetla	382	2	0,5
10. Nüvi	173	1	0,6
11. Harder	11	1	9,1
12. Kärkla	188	9	4,8
Talupärgade arv kihelkonnas:	2023	55	2,7

Pagumid kokku järgmistest mõisatest:

- 1) Roosna (45 talupärga)
- 2) Kõnne (17 - " -)
- 3) Nigula (43 - " -)

kokku mõis

Lääne-Nigula kihelkond
Kloostrite

Mõis	Pages 1782-1816. aastani	% Läänemaal 1782-1816.a. pagesid üld- arvust (708)
1. Salajõe	10	1,4
2. Tõgavere	11	1,5
3. Hõrimäe	2	0,3
4. Rõõna	2	0,3
5. Palivere	6	0,8
6. Viidrika	5	0,7
7. Seljamäe	11	1,5
8. Ingla	14	1,9
9. Hüdika	6	0,8
10. Taela	7	0,9
11. Niivi	2	0,3
12. Hardu	3	0,4
13. Kõrbla	9	1,3
14. Rõõna	1	0,1
15. Nigula kihikumõis	1	0,1
	- 90	12,7

Kandatud allikmaterjalide ja kirjanduse nimestik

I Arhiivimaterjalid

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv (ENSU RAKA)
Fond m. 1864 - Eestimaa revisjonilehtede
kollektsioon

II Publitseritud allikad

Eesti rahva ajaloost Põhjarõja aastail 1700-1721,
Valimik dokumente, Tallinn 1960

III Kirjandus

Blumfeldt, E. Läänemaa ajalugu länestrükk kogu-
teostest Eesti-VIII-Läänemaal, Tartu 1938

Eesti NSV ajalugu, I köide, Tallinn 1955

Kahk, Y. Rahutused ja reformid. Talupoegade
klassivõitlus ja väsimine agrarpoliitika Eesti
XVIII ja XIX sajandi vahetusel (1790-1810), Tallinn 1961
= Kahk

Konks, Y. Eestimaa fodaal-pärisorjuse põllumajandus
ja talurahva olukord XVIII saj. lõpul ning XIX saj.
1. aastakümnel. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised,
vihik 96, Tartu 1960
= Konks

Ligi, H. Eesti talurahva ohuord ja klassivõitlus
Lüvi sõja ajal (1558-1561). Tallinn 1961
= Ligi, Eesti talurahva ohuord

Ligi, H. Talupõegade koormised Eestis 13. sajandist
uni 19. sajandi alguseni. Tallinn 1968
= Ligi, Talupõegade koormised

Liiv, O. Eestlaste sündumist loome XVIII sajandil.
Ajalooline Ajaviri, 1935 m. 2
= Liiv

Nahtra, J. Kõrgede reisivõimude andmete kasutamist
ajalooslikuna, Eesti NSV Teaduste Akadeemia
toimetised, Lühiskonnateaduste seria, 1964 m. 2
= Nahtra

Nasar, H. Tõrjuse aja põhiprobleemidest.
Ajalooline Ajaviri, 1935
= Nasar

Õpik, E. Talurahva mõisavastane võitlus Eestis
Põhjasõja eelajal aastatel 1700-1710.
Tallinn 1964
= Õpik

Замарева, Л. П. Крестьянские войны во
второй половине XVIII в. (по материалам
списка П. С. Мейнова в Лифляндском крае).
Эпистолярная история истории Восточной
Европы 1964 год, Кумуль 1966
= Замарева

Медова, В. М., Преображенский, А. А., Тихонов, Ю. А.

Классовая борьба крестьянства и становление буржуазных отношений.

Вопросы истории, 1964, № 12

Ланно, Ф. М. Религиозные сказки как источник по истории Русского крестьянства (по материалам Эфиопии). В сборнике по африканской истории Восточной Европы 1960 год, Киев 1962

= Ланно

Лин, К. М. Закрепощение крестьян в Эфиопии.

В сборнике по африканской истории Восточной Европы 1961 год, Киев 1963

= Лин, Закрепощение

Лкубенский, В. А. Использование статистического

метода при сравнительном изучении колониального крестьянства в Польше

XVI - XVII вв. В сборнике по африканской

истории Восточной Европы 1964 год,

Киев 1966

= Лкубенский

Sisukord

<u>I.</u>	Sissejuhatus	2
<u>II.</u>	<u>I</u> peatükk - Ühisande pagemistükkumised Eestis <u>XV-XIX</u> saj. alguses	8
<u>III.</u>	<u>II</u> peatükk - Pagemistükkumise ulatus Lääne-maa mandriosas <u>XVIII</u> ja <u>XIX</u> sajandi vahetusel	21
<u>IV.</u>	<u>III</u> peatükk - Arvulised andmed pagemiste soo ja vanuse kohta	41
<u>V.</u>	<u>IV</u> peatükk - Pagemiste sotsiaalne päriloht	52
<u>VI.</u>	Iluköite	68
<u>VII.</u>	Lisa - Pagemud talupoegade arv Lääne-maa mandriosa ühisikes- mõistes	71
<u>VIII.</u>	Kasvatatud allikmaterjalide ja kirjau- duse nimestik	117